

BİRLEŞİK Kafkasya

(VEREINIGTES KAUKASIEN)

Kafkasya İstiklâl Komitesinin Organıdır

Her ay üç dilde çıkar:
Türkçe, İngilizce ve Rusça

Yazı Kurulu Başkanı: A. KANTEMİR
İdarehane adresi: München 8, Steinstr. 40

3 ncü yıl

Ekim 1953

No 10 (27)

Hidrojen bombası ve sulh meseleleri

Jeolojik kataklizmi andıran esrarengiz bir infilâk ucsuz bucaksız Sovyetler Birliğinin ücra bir köşesinde yer sathını sarstığı andan itibaren, başbakan Malenkovun Sovyetler Birliğinin de hidrojen bombasına sahip bulunduğuna dair beyanatının doğruluğuna artık hiç bir şüphe bırakmamaktadır. Demokratik ve Sovyet olmak üzere iki hasım blok arasındaki kuvvet nispetini köksal bir şekilde değiştiren bu hâdise, dünya efkârı umumiyesini heyecana düşürmüş ve bilhassa hür dünya ile medeniyetin muhafızlığını deruhte etmiş bulunan Washington, Londra, Paris, Ankara ve Atlantik Birliğine dahil diğer memleketlerin hükûmet çevrelerinde endişe uyandırmıştır.

Soğuk savaşın zehirli havasına rağmen, Amerika Birleşik devletlerinin sahip bulunduğu atom ve hidrojen bombalarının sayesinde, demokrat dünyada, şimdiye kadar, nisbî bir sükûnet ve emniyet mevcut idi. Daha bir kaç yıl evvel W. Çörçil, dünya sulhunun, atom bombasının sayesinde, şimdilik teminat altına alınmış olduğunu söylüyordu.

Gerçekten de, Sovyetler Birliğini Batı Avrupaya taarruzdan alıkoyan yegâne sebep, belki de bu atom üstünlüğü idi.

Bugün Sovyetler Birliğinin en korkunç kitle halinde imha silâhına malik bulunduğu bir zamanda, eğer buna ilâveten dünya hâkimiyeti hulyasında ve bir ayağı Avrupada bulunan Sovyet Rusyanın müşkülpesentiliği de nazarı itibara alınacak olursa, insanlığın atisi hakkındaki endişeler kolayca anlaşılmaktadır. Durum, kısmen de, Avrupa ordusuna ve savunma ortaklığına dair anlaşmaları bugüne kadar tastik etmemiş bulunan Fransanın tereddüdü yüzünden Atlantik Paktı plânındaki müdafaa tedbirlerinin tahakkuku uzadığı için karışmaktadır.

Milletlerarası gerginlik son noktayı bulmuş ve Malenkovun iki yüzlülükle halline davet ettiği ihtilâflı meselelerin sulh yoluyla halledilebileceğine dair hayaller kuranlar hemen hemen kalmamıştır. Durumun ümitsizliği hakkında

bir fikir edinmek için, bir odada ellerinde bombalar karşı karşıya duran iki azgın düşmanı tasavvur etmek kâfidir.

Fakat bu kritik anda, mantık ve manevî kuvvetler, Sovyetler Birliğini aşırı taleplerden vazgeçirmek için bütün gayretleriyle çalışan demokratik bloku, ne de olsa, terk etmiyor. Bu münasebetle, eskidenberi sınanmış ve kimsenin akıl erdiremediği gizli bir silâha — diplomasiye malik bulunan İngiltere teşebbüsü ele almış bulunmaktadır.

Ekim ayının ortasında Londrada, İngiltere dışbakanı A. Eden'in teşebbüsüyle, Dulles, Bidault ve bizzat Eden'in iştirak ettikleri, üç dışbakan toplantısı yapılmıştır. Kısa telegraf haberlerinden anlaşıldığına göre, toplantı gündeminde en mühim meseleler arasında, ilk sırada, Sovyetler Birliğine karşı alınacak vaziyet meselesine, yâni Alman problemi, Trieste buhranı, Avusturya sulh anlaşması ve dört hüyüklerin — Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa ve SSCB nin — buluşmasına dair 28 Eylül tarihli Sovyet notasına verilecek cevap meselesine yer verilmiştir.

Bundan başka, yine telegraf haberlerinde, Kore, Hindicini, İran ve Mısır hakkındaki meselelere de işaret edilmektedir.

Muhakkak Çin Halk Cumhuriyetinin de iştirakile ilk önce dünya gerginliğinin umumî sebeplerinin müzakeresini şart koşan bahis konusu Sovyet notasının mündericatinâ göre hüküm verilecek olursa, Amerika Birleşik Devletleri Kızıl Çin'in Birleşmiş Milletler Kuruluna alınmasını ve bhusus her hangi bir meselenin müzakeresine iştirak ettirilmesini kat'î surette reddettiği için, Sovyetler Birliğiyle anlaşma şanslarının hemen hemen olmadığını kabul etmek lâzımdır.

Sovyet notasına göre, rövanş isteyen elemanların yeniden "drank nach Osten" tecavüz politikası dilinde konuşmağa başladıkları Almanya meselesine gelince, onun müzakeresi, Batı Almanyadaki seçimlerin neticesini tam bir sükûtle geçen Moskova tarafından ikinci plâna atılmaktadır. Alman meselesi, Moskovanın teklifine göre, notada zikredilen plân mucibince daha sonra dörtler konferansında müzakere edilmelidir.

Sovyetler, adigeçen notada, kat'î surette Kuzey Atlantik Birliği ve silâhlanmış Almanyanın bu Birliğe ithali aleyhinde bulunmaktadırlar. Diğer taraftan Batı devletler de, bilhassa Amerika Birleşik Devletleriyle İngiltere, Moskova tarafından teklif edilen Almanyanın bitaraflaştırılması fikrini reddediyorlar. Böylelikle, Batı devletlerinin, Almanya meselesinin müzakeresine esas olarak Moskovanın plânını kabul etmeleri umumiyetle şüphelidir.

Konservatörlerin parti kongresinde söylediği son nutukta, Çörçil, her ne pahasına olursa olsun Avrupa savunma sistemine ithal edilmesi gereken Almanyanın ademi iştirakiyle, Avrupanın müessir bir şekilde savunmasına imkân olmadığını bir defa daha tebarüz ettirmiş bulunmaktadır.

Çörçilin nutkunun bu kısmı, Fransa'nın siyasi çevrelerinde büyük bir hoşnutsuzluk uyandırmıştır. Fransız haleti ruhiyesi hususunda bir fikir edinmek

için E. Herriot'nın "Information" gazetesinde intişar eden mülakatındaki düşüncelerini zikretmek kâfidir. E. Herriot: "Almanya orduya sahip olduktan sonra, ordusundan istifadeye kalkışmayacağını kim söyleye bilir" dedikten sonra şunu ilâve etmiştir: "Fransa, Avrupa ordusu hakkındaki anlaşmanın tas-tiki gibi mühim bir kararın kabulile, bütün tarihi boyunca hiç bir zaman karışmamıştı".

Şu kadar var ki, Fransız efkârı umumiyesinin acı hatıralarla izah edilebilecek bu tereddütleri izaleye ve dilemin, müşterek savunma menfaatleriyle büyük Fransız milletinin mukadderatına en uygun kısmını seçmeğe muvaffak olacağını düşünmek yerinde olur.

Üç dışbakanının Sovyet notasına vermeğe tasarladıkları cevap hususunda mütalaası sorulan Dr. Adenauer'in Sovyetler hakkındaki düşüncesi tamamiyle başka bir ışık altında görünmektedir. Alman başbakanı, üç dışbakanına verdiği memorandumunda Avrupa Savunma Birliği lehinde bulunmakta ve eğer Sovyetlerle müzakere vukubulacaksa, Sovyetlerin üzerinde ısrarla durdukları em-niyet garantisine imadan bile kaçınmalarını rica emektedir.

Dulles'in bir müddet evvel basın konferansında verdiği izahatından anlaşıl-dığına göre, aynı düşünce, Amerikanın Rusyaya taarruz etmeğe niyeti olma-dığı için, Sovyetler Birliğiyle karşılıklı saldırmazlık paktı imzalamaya hazır olduklarını söyleyen Amerika Birleşik Devletleri siyasî çevreleri tarafından da tastik edilmektedir. Fakat otorite sahibi Amerikalılar, aynı zamanda, Doğu Avrupa memleketleri Sovyet işgali altında bulundukça Kremlinle daha kons-trüktif ve uzun süreli başka anlaşmalar akdine gitmeyeceklerini söylüyorlar.

Nüfuzlu Senato üyesi bay Knoulant, Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, Rumanya ve Baltik memleketlerinde serbest seçimler yapılmadıkça ve iktidara yeni hükümetler gelmedikçe, Sovyetler Birliğiyle karşılıklı saldırmazlık anlaş-masını bile imzalamakta bir mana olmadığını söyleyerek daha ileri gitmiştir.

Sovyetler Birliğinin 1939 hudutlarını kasdeden sayın Senato üyesinin bu fik-rini alkışlamakla beraber, ona ve bütün dünyaya, Sovyetler Birliği tarafından daha evvel istilâ edilen ve Kremlin diktatörlüğünün korkunç rejimi altında in-leyen Kafkasya, Türkistan, Ukrayna, Belorusya ve bir sıra diğer devletleri ha-tırlatmayı bir vazife biliriz.

Şunu kaydetmek lâzımdır ki, milletlerarası münasebetlerin bütün aykırılık-larını karşılaştıracak olursak, Kasım ayı başında İsviçrenin Lugano şehrinde toplanması tasarlanan "dörtler" konferansının vukubulacağı çok şüphelidir.

Bu fikir, Çörçilin Batı ile Sovyetler Birliği arasında doğrudan doğruya mü-zakere açılmasının henüz zamanı gelmediği hususundaki septizm hissedilen nutku ile de teyit edilmektedir. Şu kadar var ki, Çörçil Malenkovla şahsen görüşmeyi faideli bulmaktadır. Fakat, dünya ihtilâli fikriyle gözleri kamaşan ve her türlü insani hislerden mahrum fanatiklerle bu gibi görüşmeler yap-mağa acaba imkân var mıdır?

Belki de Çörçil asıl bundan ötürü derhal Almanyanın savunma sisteminde idhalile, vakit kaybetmeden savunmanın teşkilâtlandırılmasını tavsiye etmektedir.

Dünya efkârı umumiyesini üzerinde toplayan "üçler" konferansı, hür dünyanın hürriyetini savunmakla vazifelendirilmiş bulunan demokratik bloka dahil devletler için ağır bir imtihan teşkil etmektedir.

Londrada, netice itibarile, tabii bizim de çok muhtarip vatanımız Kafkasya dahil, insanlığın ve esir milletlerin mukadderatlarının bağlı bulunduğu meseleler görüşülmektedir.

Haklı davanın muvaffakiyeti ümidiyle bekleyeceğiz.

Sovyetler Birliği milletlerarası politikası hakkında

Yazan: Dr. H. Oroys

(17 Ağustos ilmi konferansında söylenen nutuk)

Burada Sokratı hatırladılar. Ben de, düşüncelerimin takviyesi için eski devirlerin filozoflarına baş vuracağım. Diyojen elinde fener gündüzleri hakikatı arıyordu. Sokrat ise, kendi iddiasına göre, hakikatın doğmasına diyaloglarıyla yardım ediyordu. İşte biz de, bolşevizmle hakikî mücadele ve onu yenme yollarını bulmak ve göstermek düşüncesiyle hareket ediyoruz. Böyle hareket etmekle beraber, bizim aynı zamanda samimî ve objektif olmamız lâzımdır. Aksi taktirde bu yolları bulamayacak ve onları ancak araştırmakla iktifa etmek mecburiyetinde kalacağız.

Fikir teatisi ve objektiflik hakikatın doğmasına ve bulunmasına yardım etmektedir. Bundan dolayı, sözlerime siyasî bir mana verilmemesini rica ederim. Esasen, "Sovyetler Birliği milletlerarası politikası" mevzuulu konferans, kendiliğinden, ilmi olmaktan ziyade, siyasî bir mahiyet taşımaktadır.

Bolşevizmin ideolojik ve tatbikî esasının tahlilini ihtiva eden konferans, Sovyetler Birliğinde Stalinin ölümünden sonra, parti ve hükûmet idare heyetinde vukubulan değişiklikleri ve Sovyetler Birliği Yüksek Şurasının geçenlerde yapılan toplantısında Malenkovun ilân ettiği siyasî plâtfomu nazarı itibara alarak, Sovyetler Birliğinde tahaddüs eden hal ve vaziyet keza nazarı itibara alınacak olursa, kat'iyen kabul edemeyeceğimiz bir sıra sonuçlara varmaktadır.

İlmi bir müessesenin otoritesi altında tertip edilen bu çeşit konferanslarda çıkarılan neticelerin, hal ve vaziyet ve tarihî hâdiselerin seyriyle, eninde sonunda, bolşevizmle hesaplaşmak mecburiyetinde kalacak olan çevrelerin fikir ve zihinlerinde, şu veya bu derecede, akisler bırakmayacağına kanaatım ol-saydı belki de söz istemezdim.

Konferansçı, hiç bir kehanette ve tahminde bulunmayacağını söylediği halde, yaptığı tahliller ve serdettiği de-

lillerle, Sovyet rejiminin sukutunu hızlandırabilecek bir vasıta olarak, bilhassa soğuk ve psikolojik savaş üzerinde durdu ve Sovyetler Birliğinde rejimi çökretebilecek bir ihtilâl havasının esmekte olduğunu ispata kalktı.

Büfün bu iddiaların, bittabi, safdilâne olduğu ve aslı esası olmadığı meydandadır.

Düşmanı ezebilmek için, onun kuvvetli ve zayıf taraflarını bilmek lâzımdır. En büyük hata, bunun takdir edilmemesidir. Bolşevizmin ve Sovyetler Birliğinin ne olduğunu biz çok iyi biliyoruz. Fakat bunun ne olduğunu, onun tehdit ettiği ve isteselerde istemeselerde, ergeç onunlahesaplamak mecburiyetinde olacak o memleketler ve kuvvetler kâfi derecede bilmiyorlar.

Her şeyden evvel, idenin fanatizmi esası üzerinde kurulan Sovyet bolşevizmi sadece mücerret siyasî bir doktrin değil, fakat aynı zamanda, küreiarzın beşte birini işgal eden bir devlet içinde iktidarı elinde bulunduran korkunç siyasî ve reel bir kuvvettir. Onun tarif ettiği konsepsyon ve sistem, zorla istilâ edilen milletlere zulmetmek ve onları esarette tutmak şöyle dursun, fakat aynı zamanda diğer memleketlerde bilâfasıla yaptığı baltalama hareketleriyle sulhu ve henüz hür memleketlerin emniyetini tehdit etmektedir.

Binaenaleyh, bolşevizmin mevcudiyeti olayı bile, kendi kendiliğine, sulhperver memleketler için daimî bir tehlikedir ve Sovyet bolşevizmi sulh değil, savaştır.

Bilhassa bolşevizmin mahiyetinin teşhisinde beceriksizlik gösterilmesi ve ideolojik değil, fakat siyasî ekonomik tezatlar şeraiti içinde aralarındaki menfaat dolayısıyla, bolşevizmin doğduğu

sıralarda ehemmiyetinin Batı demokratik memleketleri tarafından takdir edilememesi, bolşevizmin inkişafına, kuvvetlenmesine ve enine boyuna yayılmasına imkân vermiştir.

Bolşevizmin doğuşunun ilk zamanlarında, Hindenburgun düşündüğü gibi, onu iki tümen askerle yıkmak imkânı olduğu zamanlar çoktan geçmiştir. İkinci dünya savaşı şunu gösterdi ki, bolşevizmi yıkmak için, bütün Hitler Almanyasının kuvvetleri bile kâfi gelmemiştir.

Vaktiyle bolşevizmi mühimsemeyen insanlar, bolşevizmin onları ilgilendirmedigini zannediyorlardı. Bugün bolşevizmi o kadar kuvvetlenmiştir ki, bütün dünyanın emniyeti için ciddi bir rehlike teşkil etmektedir. İmzalanan anlaşmalara güvenmek ve onlarla bu tehlikeden korunmak büyük bir safdillik olur. Bolşevizmin taktiği, doğuşundan bugüne kadar, dünya ihtilâli ve dünya hâkimiyeti idesiyle tayin edilen mahiyetinin değişmemezliğini göstermektedir.

Totaliter devlet idaresi ve tethiş ile tayin edilen iç rejimden dolayı bolşevizm kuvvetlidir. Fakat aynı zamanda, nüfusunun bütün tabakalarını baskı ve tazyik altında tuttuğu için, zayıftır. Bundan ötürü, rejim aleyhinde en iyi propaganda silâhı, rejimin kendisidir. O, yaşadığı müddetçe, aleyhindeki umumî memnuniyetsizlik de devam edecektir. Fakat bu, onu yıkmak için kâfi değildir. Esaslı bir temel ve müsait şartlar olmadan buna imkân yoktur. Böyle bir temel de, ancak dış karışıklık ve, bu memnuniyetsizliği ve kaynaşmayı müstebit iktidara karşı yöneltmek için, bu dış karışıklığın seyri içinde onlardan istifade olabilir.

Bolşevizmi iç kuvvetlerle devirmek ihtimali olduğuna güvenmek, her şeyden evvel şunun için yersizdir ki, daimî tethiş şartları içinde bulunan bu kuvvetlerin iktidara karşı ayaklanmalarına imkân yoktur. Her hangi bir ayaklanma, ancak bu kuvvetleri idare edebilecek merkezî bir teşkilâtın mevcudiyeti ile mümkündür. Fakat idareden de evvel, kendisine güvenilebilecek bir faktör haline gelebilmesi için, bu kuvvetlerin teşkilârlandırılması gerektir. Fakat asıl belâ şundadır ki, mürhîş tethiş ve korku rejiminde, amelî olarak, buna imkân yoktur. Teşkilârsız ayaklanmalar ise, uzun yıllar zarfında Kafkasyada, Türkistanda ve diğer memleketlerde vukubulan neticesiz bir çok isyan olaylarının gösterdiği gibi, muvaffakiyetsizliğe mahkûmdur. Muvaffak olabilmek için, bu ayaklanmalar, faaliyetlerde dağınıklığa meydan vermeyen teşkilâtî ve kitlevî karakter taşımalıdır. Bu da, ancak uygun ve müsait bir dış durumun mevcudiyeti ile mümkündür. Böyle bir dış duruma güvenerek, muvaffakiyetle neticelenebilecek bir tehlikeye atılmakta mana olabilir.

Esasen bizzat Sovyet bolşevizmi de, Rusya için muvaffakiyetsizlikle neticelenen birinci dünya savaşı esnasında, 1917 yılı ihtilâlinin arzettiği müsait bir durumda iktidarda yerleşebilmiştir.

Keza soğuk veya psikolojik savaş hesaplarının müessirliğine güvenmek de hiç bir esasa dayanmamaktadır. Hiç bir soğuk savaşla, ne kadar devam ederse etsin, bolşevizmi devirmeğe imkân yoktur. Soğuk savaş, belki düşmanı kızdıracak, fakat bundan daha fazlasını elde edemeyecektir. Sovyet bolşevizmi ise, şimdiye kadar olduğu gibi, sabredecek ve bildiğini okumağa devam edecektir.

Stalin öldü diye, bolşevizmin mahiyetinin değişebileceği üzerinde hesaplar kurmak da hiç bir esasa dayanmamaktadır. Mesele şundadır ki, bolşevizmi hem sistem hem dünyayı görtüş tarzı tayin etmektedir. Bunların Rusyadaki kurucusu ve Sovyet devletinin yaratıcısı Lenin, bundan 30 yıl önce öldüğü halde, sistem ve dünyayı görtüş tarzı kaldı ve değişmedi. Bunlar keza Stalinin ölümünden sonra da kaldı ve kalacaktır. Stalinin halefi Malenkovun zamanında bunların değişebileceğini düşünmek için ortada hiç bir delil yoktur.

Bunun için, sisyasî sistem değişmeden, Sovyetler Birliğinde hiç bir değişiklik olamaz. Bu öyle bir olaydır ki, muhtelif otoriteleri zikretmek ve onlara müsteniden söz söylemekle, yalanlanmasına imkân yoktur. Sovyetlerin bir tek taktiği vardır, o da, sözde sulh, filiyatta ise iç baskı ve savaşa hazırlıktır.

Kendi birinci muavini Beryanın tevkiifinden sonra, son parti kurultayında Malenkovun söylediği nutuk, bu taktiğin değişmemezliğini ve devamlı olarak devam ettiğini yalnız teyit etmektedir. İkinci dünya savaşından evvel sulhten bahseden ve "yabancı toprak istemiyoruz, kendi topraklarımızdan da bir karış vermeyeceğiz" diye tekrar edüp duran Sovyet bolşevizmi, Hitlerle anlaşarak, Finlândiya ve Polonyaya tecavüz etti ve bu devletlerin bir kısım topraklarıyla Balık memleketlerini, Besarabyayı ve ilahiri kendi topraklarına kattı.

Malenkovun, bu kurultayda, sulh hakkında söylediği sözleri, Batı dünyasını ancak şaşırtmak hedefini güden yalandan ve duman perdesinden ibarettir. Bu, aynı zamanda, Sovyetlerin Batı memleketlerinden, Kuzey Atlantik Mü-

dafaa Pakı ve Avrupa Müdafaa Birliği tahakkukundan vazgeçmeleri talepleriyle de teyit edilmektedir. Bu talep, esas itibarile bir ultimatom mahiyetinde olup, kabul edilmediği takdirde, hızlandırılmış gayretler ve tahriklerle, ileride yeni savaşın açılmasını istihdaf etmektedir.

Bu taleplerin kabulü ise, Avrupanın geriye kalan kısmıyla beraber, Hür Avrupa memleketlerinin pozisyonunu Sovyet Bolşevizminin keyfine terk etmek demektir. Malenkovun, kendi sulhverliğini yaldızlı cümlelerle değil, fakat filyatla, meselâ: memlekette temerküz kamplarını ve tethiş rejimini kaldırmakla ispat etmesi lâzım gelirdi.

Şimdilik bu olmadığına göre, yaldızlı cümlelere inanarak, bunun üzerine ümitler kurmak ve tahminler yürütmek için ortada hiç bir sebep yoktur. Bundan ötürü, iki sistemin bir arada yaşaması imkânsızdır ve amelî olarak ancak savaşa daha iyi hazırlanmak ve dünya hâkimiyeti hedefine ulaştıracak bu savaş daha müsait şartlar içinde başlamak için, nefes almak ve kuvvetlerini yeniden toplamak isteyen Sovet bolşevizminin işine yaramaktadır.

Vaktiyle, vatandaş savaşı esnasında harap olan ekonomi şartları içindeki ilk yılların askerî zaafından dolayı Batı dünyası ile çarpışmayı tâlik eden ve mütemadiyen buna hazırlanan Sovyet bolşevizmi "zaman bizim için çalışıyor" diyordu. Aynı şey ikinci dünya savaşının ilk yıllarında da söyleniliyordu. Savaş sonrası yaralarını sarmak ve o zamanlar ne atom bombalarına, ne tepkili uçaklara sahip olmadığına göre, ilerisi için kuvvet ve vasıta toplamak zaruretinde bulunan Sovyetlerin, hiç şüphe yoktur ki, bir nefes alma devre-

sine ihtiyaçları vardı. Bugün bunların hepsine sahip bulunan Sovyetlerin, üstelik namütenahî insan kaynağı da vardır. Anlaşılan, değil yalnız blöf, fakat doğrudan doğruya provokasyon yapmak için müsait zaman gelmiş bulunmaktadır.

Böylelikle, Sovyetler Birliğindeki durumun olduğundan başka türlü aksettirilmesi zannetmem ki, doğru bir hareket olsun. Bu, Sovyet bolşevizminin tehdit ettiği memleketler efkârı umumiyesini imkân nispetinde şaşırtmak ve onu, dış propaganda metotlarıyla, Sovyetlerde iç karışalıklar çıkarmak mümkün olduğuna dair hayalî ümitlerle uyandırmak bakımından tehlikelidir, ve gayrı ihtiyari olarak, hâricte, 35 yıldanberi Rusyada milletler meselesi diye bir şey olmadığını ispata yeltenen eski Rus emigrasyonunun bazı çevrelerinin taktiği ile müşabeheti olduğunu hatırlatmaktadır.

Hiç şüphe yoktur ki, milletler yaşadıkça ve onların üzerinde gayri millî idare devam ettikçe, Rusyada milletler meselesi vardı, var ve olacaktır.

Bu yetmiyormuş gibi, bu milletlerin arasında, ne dil ne kültür ve ne de tarih bakımından Rusya ile hiç bir alâkalı olmayan ve Rusya nüfusunun en az 45 milyonunu teşkil eden Kafkasya ve Türk-Tatar milletleri mevcuttur.

Açıkça anlaşılıyor ki, bu milletlerin dâvası tamamen hususî bir mahiyet taşımakta ve bu dâvanın hususî bir anlayışla ele alınmasını icap ettirmektedir. Bunun için, bu milletlerin tarihî mazileriyle, 1917—18 yılları siyasî akt ve hâdiselerini nazarı itibara almadan, onların dâvasının, onların zararına olarak halline mütedair, her hangi bir kimse tarafından verilen vakitsiz imtiyazlar

asla caiz değildir ve bu milletlerin mesul mümessilleri tarafından ne burada emigrasyonda ve ne de orada vatanda kabul edilmesine imkân yoktur.

Berianın kaderi üzerine de hiç bir kehanette bulunulamaz. Sovyetler Birliğinde Beria gibi, bir çok başkaları da, yükseklere çıkmış, sonra düşmüş ve kafalarını parçalamışlardır. Keza Berianın sukutu da, Sovyetler Birliğinin iç durumunda her hangi bir köksal değişiklik husule getirmeyecektir.

Sovyetler Birliğinde politikayı, hükümü altında bulunan hükümet ve idare cihazı vasıtasıyla Komünist partisi ve onun liderleri yapmaktadır. Şu halde, partinin hâkim olduğu gruba dahil bulunan ordu ve kolhozların, iktidara husumet besledikleri kabul edilse bile, partiye karşı bir kuvvet olarak ileri sürülemez.

Unutmamak lâzımdır ki, Sovyet bolşevizmini, dünya ihtilâli ve dünya hâkimiyeti idesi üzerinde kurulan komünist doktrini tayin etmektedir. Bolşevizmi temsil eden rejim ve hükümet varoldukça, sulhun ve diğer hür memleketlerin emniyetinin tehlikede bulunduğu muhakkaktır. Sovyet bolşevizmi yalnız kuvvet tanımaktadır; onun yarattığı rejim kuvvete dayanmakta ve onu

yıkabilecek yegâne kuvvet teknik ve teşkilâtça ondan daha üstün olan bir kuvvettir.

Rejimin ve onun dayandığı tethişin değişmez şartları içinde, bizzat sistem dış bir kuvvet tarafından yaralanmadığı taktirde, böyle bir kuvvetin içeride doğmasına imkân yoktur.

İmparatorlukların ve milletlerin mukadderatını tayin eden büyük dâvalar, hiç bir zaman kendiliğinden halledilememiştir. Bu dâva da kendiliğinden halledilmeyecektir. Dış ihtilâflar olmadan, ne Sovyet bolşevizminin devrilmesi, ne dünya emniyetini tehdit eden tehlikenin bertaraf edilmesi, ne milletlerarasında güvenin kuvvetlenmesi ve münasebetlerin istikrarı, ne esir milletlerin kurtuluşu mümkün değildir.

Bunun için, Sovyet bolşevizmine karşı her türlü mücadele ve yenme şartları içinde, bilhassa faydalı bir faktör olabilecek tehdit edilen memleketlerin kuvvetlerine ve mazlûm milletlerin sempati ve yardımlarına istinat etmek gerektir.

Bunun yolları ve imkânları üzerinde durmağa, konferansın karakteri ve münakaşanın cereyan tarzı müsait olmadığı için, imkân yoktur.

XVII. asır ortalarında Evliya Çelebinin Kafkasya seyahatı

Yazan: Mirza Bala

10 ciltlik muazzam eserinin ikinci ve yedinci ciltlerini hemen hemen Kafkasyaya tahsis etmiş olan XVII. asrın büyük Türk seyyahı Evliya Çelebi (doğumu 1611, ölümü 1682) hicri 1050

(milâdi: 1640/41) yılında, "Batumi ve Trabzon vilâyetine seyahat" ini bitirdikten sonra "Gürcüstana ve Megrelistana" geçmiş ve Karadeniz kıyılarını takiben, Abaza memleketini katederek

Anapaya, oradan da, Osmanlı kuvvetlerinin muhasarası altında olan Azak kalesine varmıştı. Yolda gördüklerini ve işittiklerini birer birer not eden Evliya Çelebi, Abazalar, Abaza kabileleri, örf, adet ve an'aneleri, dilleri, çıkardıkları muharip kuvvet ve meskûn mahalleri hakkında kıymetli malûmat vermektedir. Kendi ifadesiyle "Azak gazasından bifeth Kırım diyarına azimet" eden seyyah, oradan deniz yoluyla, İstanbula döndükten bir müddet sonra, 1057 (1647) tarihinde, yine Kafkasya hududuna gelmiştir. Erzurumdan, Üç Kilise ve Nahçıvan üzerinden, memuren Tebrize giderken ve dönüşte Erivana uğradığı zaman, gördüğü yerlerin coğrafya, etnografya, tarih, medeniyet ve siyasî durumları hakkında verdiği malûmat çok kıymetlidir. Erivan Hanından Bakû Hanına elçi olarak seyahata çıkan Evliya Çelebi "Zengi suyu" boyunca şimalde doğru hareket etmiş ve Kazak, Gence, Ares, Şeki, Ak-su ve Şemahi tarikleriyle Bakû kalesine varmıştır. Gördüğü şehirleri, tarihî binalarını, ahalisini, yolda gördüğü Türk boylarını tasvir eden seyyah, Azerbaycanın büyük şehirleri ve medeniyet merkezleri hakkında, hayat, maiyet ve ticarete, bilhassa Bakû petroluna dair malûmat vermeyi de unutmamıştır. Bakûden Derbende, oradan, Dağıstan üzerinden Kahetya'ya, Kahetyadan Tiflise ve Tiflisten, Ahıska yoluyla, Erzuruma dönmekle Cənubî Kafkasya seyahatını ikmal eden Evliya Çelebi, Bakû ile Derbend arasındaki tarihî Şaburan şehri hakkında ve Derbende dair verdiği malûmat, kendisinden bir kaç yıl evvel bu yerlerden geçmiş olan Adam Olearius'un izahatına tetabuk etmektedir. O cümleden Olearius'un, Derbend civarında

türbesini ziyaret ettiği "Dede-Korkud" hakkında yaşayan menkıbeye de işaret etmiştir. Derbendin binaları, tarihi eserleri ve tarihi üzerinde tafsilâtla duran seyyahın Avaristan hakkında verdiği malûmat da şayanı dikkattir. Kahetya'nın etnik teşekkülünü ihmal etmeyen Evliya Çelebi, "Tiflis" ile "Bitlis" arasında bir münasebet aradığı için, bu şehrin asıl adı olan "Tbilisi" den haberdar gibi görünüyor. Tiflisin ve diğer Gürcüstan şehir ve kalelerinin tasvirinden başka, duyduklarına dair olan fasılda, Gürcülerin ve Gürcü meliklerinin menşee ve neseplerine temas etmiştir.

Aynı yıl 1057 (milâdî: 1647)de, Ha-sankale, Kars ve Kağızman yoluyla, Erzurumdan Erivana bir daha seyahat yapan Evliya Çelebiyi, 20 yıl sonra 1077 (milâdî 1666) yine Kafkasya hududunda görüyoruz. Bu defa, 1662 de başladığı Orta Avrupa seyahatını bitiren ve Avusturya, Macaristan, Erdel, Eflâk, Bugdan ve Özü (Dneper havzası) üzerinden Kırıma gelen Evliya Çelebi, 1666 da Taman yarım adasına ayak basmak ile, kuzeyden güneye doğru, yeniden Kafkasya seyahatına başlamıştır. "Seyahatname" sinin yedinci cildini dolduran bu seyahat Şimalî Kafkasyanın coğrafya, etnografya, din, dil, örf, adet, tarih ve medeniyetleri bakımından çok ehemmiyetlidir. Bu "Seyahatname"den Şimalî Kafkasyanın etnik hududunun, "Çerkez ve Nogaylarla meskûn" Taman yarım adasından başladığı sarahatla görünmektedir.

Evliya Çelebi, Taman yarımadasını ve Taman kalesini tasvirden sonra, yolda üç kaleye daha uğramak suretile, Karadeniz sahili ile Anapaya ve oradan Tuzla kalesine uğrayor. "Çoban eli No-

gay ülkesi", "Çoban kalesi", "Nogay dilinden nümüneler"i zikrettikten sonra da, Kafkasya dağlarının kuzey yamaçlarını takiben, doğuya doğru, Beşdağ'a kadar Çerkez kabilelerini birer birer anlatıyor; onların menşelerini, dillerini, meskûn mahal ve kalelerini izah ediyor ve başta Kuban olmak üzere, ırmakları, çayları ve suları da ihmal etmiyor. Çerkezistandan sonra, Oset, İnguş ve Çeçenlerin yaşadığı ülkeye, ora Türklerinin ağzıyla Tovustan adını veren ve buraya ayrı fasıl tahsis eden seyyah Elburz dediği Elbrus'u, Terek ırmağını ve Kumukistan vilâyetini de bu fasla ithal etmektedir. Tavustandan sonra, yine aynı manada dağlık memleket manasında aldığı "Dağıstan vilâyeti" başlıyor. "Tarhu şehri", "Dağıstan etrafındaki vilâyetler", "Dağıstanın öz vilâyeti", "Aktaş ırmağı", "Koyun kalesi", "Haydan şehri", "Tabasaran şehri", "Köbeci kalesi", "Södeger kendi", "Karabudağ han ülkesi" ve "Pirbay kendi" bu kısma dahildir. Böyle bir tasnif içerisinde Derbende kadar olan mesahayı, kendine mahsus bir usul dahilinde, inceden inceye tetkike râbi tutan seyyah, 20 yıldanberi çok ilerlemiş, mamur olmuş ve değişmiş bulduğu Derbende giriyor. Buradan "acem" gemisine binerek, gelirken uğrayamamış olduğu Terek kalesine gitmek üzere, Hazer denizine açılıyor. Fakat kuzeyden esen şiddetli, mukabil rüzgâr onun bindiği gemiyi Bakû limanına ilticaya mecbur ettiğinden, Evliya Çelebi Bakûyu bir daha ziyaret etmiş oluyor.

Evliya Çelebi deniz tarikiyle Astrahana gelip, Idil ırmağı havzasını ve eski Altınordu devletinin topraklarını dolaşmak azmindedir. Bakû ile Derbend ve Astrahan ve Bakû ile Gilan ve

İran arasında deniz ticaretinin münkeşif bir halde bulunduğu ve gerek Bakû, gerek Şaburan limanlarında yüzlerce ticaret gemisinin demirlenmiş olduğuna işaret eden Evliya Çelebi, müsait rüzgârdan istifade ederek, Astrahana doğru yola çıkıyorsa da, yolda yeni bir fırtına onu "Kanlı sevinç nehrine" ilticaya mecbur ediyor. Bu vesile ile Terek kalesi hakkında malûmat toplamaya muvaffak olmuş, gelirken solda bıraktığı bu bölgeyi tasvir etmek suretile mühim bir boşluğu doldurmuştur. Ve bu esnada Hazer denizi hakkında malûmat vermeyi ve gezüp gördüğü bir çok başka denizler ile bu deniz arasında mukayese yapmayı da unutmamıştır.

Evliya Çelebi buradan, yeniden denize açılarak Astrahan kalesine varmıştır. Gerek bu kale hakkında, gerekse bu bölgeye yakın yerler ve kabilelere dair malûmat veren seyyah, Idil ve Don ırmaklarını da tasvir etmekte ve bize XVII. asır ortalarındaki Kalmukları da tanıtmaktadır. "Kalmukların hanı", "Kalmuklara dair malûmat", "Kalmuklar", "Kalmukların kâbesi" ve "Kalmuk dilinden nümüneler" bu kısmın bölümlerini teşkil eder. Evliya Çelebi, Azak kalesine giden bir Rus elçisine iltihak ederek, seyahata başladığı yere dönmüş, bu suretle Şimalî Kafkasya seyahatını da tamamlamıştır.

Evliya Çelebinin "Seyahatnamesi" muhtelif el yazmaları halinde İstanbul kütüphanelerinde bulunmaktadır. Bu el yazmaların yalnız bir nüshasından, diğerleri ile karşılaştırılmadan, istifade edilerek, ilk altı cildi 1898—1902 yıllarında basılmıştır. Yedinci (Şimalî Kafkasyayı da içine alan), 8 nci, 9 uncu ve 10 uncu cilteri ise, evvelkilerin hilâfına olarak, bütün el yazmaları karşılaştırıl-

mak suretile, 1928—1938 yıllarında tâbedilmiş bulunuyor.

Fakat "Seyahatname" henüz matbu olarak meydana çıkmadan Avrupa âlimlerinin dikkat nazarını çekmiş ve "Osmanlı devletinin tarihi" adlı büyük eserin müellifi olan J. v. Hammer, ilk defa olarak, bu "Seyahatname"yi, kaynak olarak kullanmıştır. J. v. Hammer'in bundan 100 yıl önce (1840—1850) basılan ve Evliya Çelebinin Avrupa, Asya ve Afrika seyahatlarını muhtevi bir eseri de vardır*). Umumiyetle, Evliya Çelebi "Seyahatname"-sinin bazı kısımları Avrupa dillerine tercüme edilmiş ve bu "Seyahatname"ye istinaden bir çok tetkikler ve monografiler yazılmıştır. Bilhassa Almanlardan F. Taeschner ile F. Babinger'in kıymetli tetkiklerinden başka Macarlar, Romenler, Yugoslavyalılar ve Bulgarlar da Evliya Çelebinin seyahatnamesinden kendi memleketlerine ait olan kısımları tercüme ve bu eser üzerine bir çok tetkikler yapmışlardır. Seyahatnamenin Habeshistana ait kısmı İtalyancaya da çevrilmiştir. Kafkasyalılarından Azerbaycanlılar, muhtelif vesilelerle Evliya Çelebi'den bir kaynak olarak istifade etmişlerdir. Fakat toplu olarak, meselâ F. Babinger'in "Evliya Çelebinin Albanya seyahatı" gibi, Kafkasyaya dair bir eser yazılmış ve yahut tercüme edilmiş değildir. Mehmet Halidin "Azerbaycan yurd bilgisi" dergisinde (İstanbul 1933, cilt 2, sahife 206) çıkan "Evliya Çelebiye göre Azerbaycan şehirleri" makalesi ile Armenag Sarkisyan'ın ermenice "Anahit" dergisinde (mart - haziran

1935) çıkan "Evliya Çelebiye nazaran Eçmiyadzin" makalesi, umumî Kafkasya bakımından, ehemmiyetli olmakla beraber, küçük ve dar ölçüde birer teerrübe sayılabilir.

Evliya Çelebi hakkında,aleyhinde ve lehinde olmak üzere, iki kanaat vardır. Bazıları büyük seyyahın "Seyahatname" sine, sadece mübalâgalı hikâyelerle dolu uydurma bir masal nazarile baktıkları halde, Avrupa âlimlerinin bir kısmı ise bu eseri XVII. asrın ana kaynağı saymışlardır. Macar âlimlerinden Sekfü Gyula, Evliya Çelebiyi, insana hoş vakit geçirmekten başka, hiç bir işe yaramayan bir eserin müellifi gözü ile baktığı halde, onun doğru ve yanlışını çok yerinde olarak ayırt etmesini bilen J. Deny, "Seyahatname"nin, mübalâgalarına rağmen, mütenevvî, zengin ve bol bilgileri içine alan değerli bir mahez olduğunu söylemekten çekinmemiştir.

Evliya Çelebi yalnız gördüklerini tespit etmekle kalmamış, gezdiği memleketler ve gördüğü milletler hakkında duyduğu veya okuduğu yalan-yanlış, mübalâgalı masal ve efsaneleri de kaydettiğinden, onun hakkında söylenmiş şu sözler meşhurdur:

"Evliya Çelebinin mesmuatına değil meşhudatına bakınız".

Bu bakımdandır ki, biz de Evliya Çelebinin Kafkasya hakkında duyup işittikleri değil, görüp yazdıkları üzerinde duracağız.

*) Bak: "Narrative of Travel in Europe, Asia and Afrika in the seveteenth Century Evliya Efendi" (London 1840—1850).

Ermeni-Gürcü münâsebetleri tarihi etrafında

Yazan: G. Magalaşvili

Sayın Kurdian¹⁾, A. Tsomaia'nın "Gürcü mesecesi"²⁾ makalesine cevap verirken, Ermeni-Gürcü kültür münâsebetlerinin mazisine temas etmektedir. Ermenilere nisbetle ikiz kardeş telakkî ettiği Gürcü milletine sempati ile yaklaşıyor. Kral Kurucu David ve kraliçe Tamar gibi, Gürcü tarihinin yüksek simaları hakkında bir kaç müsbet kelime de buluyor. Gürcü milletinin kendi devlet hayatını korumak yolunda gösterdiği sebatı tebarüz ettiriyor v. s. v. s. . . .

Fakat, aynı zamanda, Gürcü kültürü ve Gürcü devleti tarihinin temel meselelerine geçerken vak'aları (ümid ederiz tarihî materyalleri bilmediğinden) ekseriya, tarihî hakikatlerin tamamıyla zıddına olarak aydınlatmaktadır. Sayın Kurdian'a, bir dergi makalesinin çerçevesi dahilinde etraflı bir surette cevap vermek müşküldür; zira sathî olarak temas ettiği meselelerin bir çoğu hakkında geniş bir bibliyografi vardır, ve bu bibliyografinin tetkiki tamamıyla aksi bir neticeye götürüyor.

Elbette, biz de Ermeni milletini Gürcü milletinin kardeşi telakkî ediyoruz. Milletlerimizin bu kardeşliği yalnız iki buçuk bin yıllık siki komşuluğun ve bu komşuluktan doğan siyasî, kültürel, iktisadî ve hayatî münâsebetlerin bir neticesi değildir. Bu kardeşliğin daha derin temelleri vardır: tarihten anlaşıldığına göre, milâttan takriben 700 yıl önce Frigyalılara akraba olan Ermeni kabilesi, sonraları Ermenistan (Armenia) adını alan memlekette yerleşmiş-

lerdir. Ermenilerin gelip yerleştikleri memleket ve yahut, belki de daha doğrusu, memleketler, on bin yıllarca evvel, kendine mahsus yüksek bir kültüre sahip milletlerle meskûn bulunuyordu. Buraya hicret eden kadim Ermeniler, memleketi işgal ederken, parçalanmış olan bu kabile ve yahut milletlerin arasında yerleştiler, yavaş yavaş onlara karıştılar ve sayıca kendilerine faik olan bu yerli ahaliyi ermenileştirdiler. Ve ermenileştirme hâdisesi bir çok asırlar boyunca devam etti.

Bu yerli milletler kimlerdi ve hangi dil gurupuna mensup bulunuyorlardı? Hiç şüphe yok ki, bu milletler ve yahut onların büyük bir kısmı Gürcü (Kartvel) milletler ailesine mensuptu. Tarihî vesikalar ve arkeoloji materyallerinden başka canlı ermeni dili de bunu isbat eder. Ermeni dili, mâlûm gramer ve lûgat hususiyetlerine göre, Hind-Avrupaî bir dil addedilmektedir. Aynı zamanda bu dil, ekseri medenî diller gibi, karma bir dildir. Fonetik bakımından ermeni dili gürcü dili ile tam bir ayniyet arzeder. Ermeni ve Gürcü dillerinin fonetiği Hind-Avrupaî dillerinkinden kat'î bir fark arzettiği gibi, başka Kafkasya dillerinden de daha bariz bir şekilde ayrılmaktadır.

¹⁾ H. Kurdian, "Armeno-Georgian Cultural Relation of The Past" at "The Armenian Review", Vol. 6, Nr. 62—22, Boston, 1953.

²⁾ A. Tsomaia, "The Georgian Question" at "The Voice of Free Georgia", New-York, January 1953.

Ermeni dili, Hind-Avrupaî dillere has olan cinsiyeti kaybetmiş ve bu suretle gramer cinsiyetine mâlik olmayan Gürcü diline yaklaşmıştır. G. Deeters²⁾, Gürcü ve Ermeni dillerine dair eserinde, Ermeni dilini Hind-Avrupaî dillerden uzaklaştıran ve Gürcü (Kartvel) diline ve yahut dillerine³⁾ yaklaştıran daha bir kaç başka gramer misalleri de zikretmektedir. Deeters, yeni ermenice'nin, kadîm ermeniceye nisbeten, gürcüceye daha çok benzemekte olduğu kanaatindedir. Konuşma veya yazılı gürcücenin ermeni dili üzerinde muahhar te'sirini reddeden Deeters diyor ki: Yeni bir dili benimseyen bir millet denilebilir ki, dahilen gayr-i ihtiyarî olarak, evvelki dilinin şekilleri ile muhakeme yürütüyor ve benimsediği yeni dili yavaş yavaş eski dile doğru değiştirir. O, bu hadiseyi ermeni dili içinde vârit ve mümkün görmektedir.

Ermeni dilinde, Hind-Avrupaî, Sâmî ve Türk dilleri ilminin izah edemediği bir çok kökler vardır. N. Marr bütün bu kökleri Gürcü menşesine bağlamaktadır⁴⁾. Deeters, yukarıda adı geçen eserinde, esas itibariyle bu fikri reddetmemekte ve daha iyi izah etmek için, Kartvel dil köklerinin daha esaslı tetkikini teklif etmektedir.

Yukarıda adı geçen iki eserden başka bir çok milletlere mensup dil, tarih ve arkeoloji âlimlerinin, bahis konusu olan meseleye dair sayısız eserleri vardır ki, bir dergi makalesinin hacmi bunlardan bahsetmeği imkânsız kılıyor. Gürcü vak'anüvisleri tarafından VIII.—IX. asırlarda yazılıp sonraları ermeni vak'anüvislerinin de tercüme etmiş oldukları eski bir efsaneye göre, Ermeni ve Gürcü milletleri Haios ve Kartlos adlı iki kardeşten neş'et etmişlerdir. Aynı

efsanede bütün diğer Kafkasya milletlerinin menşesi itibariyle kardeş olduklarından da bahsedilmektedir. Sayın Kurdian'ın, Gürcü ve Ermeni milletlerinin akrabalığı hakkındaki yukarıki fikrini te'yit ettikten sonra diğer iddialarını saymağa geçiyoruz:

Sayın Kurdian'ın yazdığına göre, gürcü alfabesi, daha evvel ermeni alfabesini tanzim eden St. Mesrop Maştots tarafından yapılmıştır. Hristiyanlığı Gürcistan'da yayan da odur; hatta hristiyan dininin bu memlekette müessisi de, güya, hemen hemen o imiş. Sonra, Şota Rustaveli, menşesi itibariyle, ermeni, prens Orbeliani ailesi, Tayk Kuropalarları ve Mhargrdzeli soyu da hep ermeni imişler ve ermeni mimarisinin gürcü mimarisi üzerindeki tesirini de kimse inkâr edemezmiş.

Biz yukarıdaki iddialar üzerinde mümkün olduğu kadar esaslı bir surette durmak mecburiyetindeyiz. St. Mesrop'un, Koriun tarafından yazılmış olan hayatı herkesce malûmdur. Fakat kiliseye ve diğerlerine ait olan efsane, rivayet ve masalların, tarih ilmine esas kaynak olmak değerini çoktan kaybetmiş oldukları da malûmdur. Tarihçi, efsane ve esatirleri yalnız nazarı itibara alır, zira bunlarda bazan doğru bir temayül göze çarpar; esatir ve efsanelerde

²⁾ G. Deeters, "Armenisch und Südkaukasisch". Ein Beitrag zur Frage der Sprachmischung. "Caucasica". Fasc. 3 und 4. Leipzig, 1926 und 1927.

³⁾ Gürcü veya kartvel dili, birbirine akraba olan, gürcü, mingrel ve svan olmak üzere üç esas lehçeye veya dile taksim edilmektedir. Kartvel lehçelerinin unsurlarını bir araya toplayarak bütün gürcü halkının yegâne devlet, kilise ve edebiyat dili olmuştur.

⁴⁾ N. Marr, "Ermeni dillerinde yafet unsurları", 1914.

milletlerin en eski yaşayışları ile hakiki hâdiselerin uzak akisleri sezilir. Fakat tarihçiler bugün vardıkları neticelerinde daha reel delillere istinat ederler.

St. Mesrop hakkındaki efsanede kendisine "vahy" geldiği ve ermeni alfabesini bunun üzerine yazdığı söylenmektedir. Bu efsanenin bugünkü metninde ise, daha sonra, deniliyor ki St. Mesrop tercüman yardımı ile gürcü alfabesini de tertip eyledi. Viyana ilimler akademisi azasından Friederich Müller bu münasebetle şunları yazıyor:

"Mesrop, ermenilerin anlattıkları gibi, gürcü alfabesinin mucidi olmuş ise, neden gürcü dili için ayrı bir alfabe tanzim ettiği ve, her iki dilin fonetik hususiyetleri birbirinin aynı olduğu halde, neden Ermeniler için tanzim etmiş olduğu alfabevi Gürcüler arasına irhal ermediği meselesi tamamiyle izah edilmeden kalıyor. ⁶⁾

Filhakika, sonraları inkisaf eden millî titizlik o zamanlar bugünkü halivle mevcut olamazdı. Ve mense itibariyle vebancı olan hristiyanlığı kabul eden o devir Gürcülerinin ermeni alfabesinin tathikini protesto edecekleri beklenemezdi. Savın müellif Kurdian'ın, St. Mesrop efsanesinin doğruluğu hakkındaki inancına karşı sunu söylemek cesaretini jüzerimize alıyoruz: dînvada hic bir alfabe hic bir zaman hic kimsenin rüvasına hazır bir sekilde gelmiş değildir. Alfabe tanzimi, ekseriva adsız hattatların, uzun ve müsterek bir mesaisinin mahsulüdür. Meselâ: paleografi tarihinde, Yunan alfabesinin lârîn alfabesine redrici bir surette intikal sekilleri malûmdur. Yeni çağlarda V. Gardthausen tarafından ileri sürülen ve gürcü alfabesi ile ermeni alfabesinin, birbirinden ayrı olarak doğrudan doğruya Yunan alfa-

besinden geldikleri hakkındaki fikir yaygın idi ⁷⁾. Bu mesele hakkında en esash ve etraflı eser veren gürcü alimi I. Cavahisvili oldu ⁸⁾. Bu âlim, N. Marr'ın ⁹⁾ hilâfına olarak, "Hutsuri" (kilise) alfabesinin "Mhedruli" (askerî veya sivil) den daha eski olduğunu isbat etti. Birinciden ikinciye doğru muhtelif intikal şekillerini gösteren de odur. Daha sonra, Koriun ve Moisey Horen'e dayanarak gürcü alfabesinin Ermenilerden alındığını iddia eden ermeni v. s. müellifleri tetkik eden Cavahisvili, Koriun'da, gürcü ve ermeni alfabesinin müsterek menşecinden bahseden kısmın, muahhar müstensihler tarafından ilâve edildiğini deisbata muvaffak olmuştur. Moisey Horen'in fikrinin doğruluğunu şüphe ile karşılamak tamamiyle yerinde olur. Ermeni âlimlerinden N. Adonts divor ki: Moisey Horen'in eserinden tarihî bir kaynak gibi değil, sırf edebiyat örneği olarak istifade etmek lâzımdır. Cavahisvili gürcü alfabesinin, ne harflerin sıralanması ve ne de sekilleri itibariyle ermeni alfabesine uymadığına işaret etmektedir. En eski gürcü el yazmaları ile kitâbelerdeki harflerin uzun ve mukavesseli tertikinden sonra, Cavahisvili, gürcü alfabesinin Finike alfabesinden ve

⁶⁾ Friedrich Müller, "Über den Ursprung der Gruzinschen Schrift". Sitzungsberichte der Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien. Band CXXVII, Wien, 1897.

⁷⁾ V. Gardthausen, "Griechische Paläographie", II, 47. "Der große Brockhaus", Band 17, Schrift, Tafel II, Leipzig, 1934.

⁸⁾ I. Cavahisvili, "Eskiden ve şimdi tarihin hedefleri, kaynakları ve metotları". Gürcü paleografisi, Tbilisi (Tiflis), 1926.

⁹⁾ H. Marr, "Kadim gürcü edebî lisanın grameri". Leningrad, 1925 (gürcüce).

yahut onun en eski kollarından birinden geldiği kanaatine varmıştır. Hemen hemen bütün âlimlerin müşterek kanaatine göre, Avrupa ve Asya'da münteşir alfabelerin çoğu — harfler soldan sağa ve yahut sağdan sola yazılsa bile — Finike ve diğer kadim sâmi alfabelerinden alınmıştır. Bütün Avrupa alfabesine esas teşkil eden Yunan alfabesi de Finike'den alınmadır.

Mesrop'un gûya Gürcistan'ı hristiyanlıkla nurlandırdığına ve Gürcü çocuklarını (kaynağı Kurdian'a göre ifade ediyoruz) "Cin kedilerinin buluşturduğu kir ve pastin temizlediğine..." gelince, bu hususta da bir kaç söz söylemek icabediyor:

Hristiyanlıktan önce Gürcistan'da İran'dan gelen zerdüştlükle karışan zengin bir halk dini münteşirdi¹⁰⁾. Gürcü kilise an'anesine göre, Gürcistan'ı Kappadokya'lı Nino hristiyanlaştırmıştır. Nitekim, ermeni an'anesine göre de, Ermenistan'ı Partia'lı Grigori hristiyanlaştırmıştır. Hakikatte ise hristiyanlık Nino'dan daha evvel Gürcistan'a yol bulmuştu. Kadim dünvanın bütün memleketlerinde hristiyanlığın hareket noktasını yahudî ekalliyetleri teşkil ediyordu. Atina'da, Roma'da, Antakya'da, Iskenderiye'de ve yahudî cemaatinin bulunduğu her yerde muhtedi yahudiler hristiyanlığın ilk misyoneri olmuşlar idi. Havarilerden Paul'un hayatına ve Akdeniz memleketlerine olan misyonerlik seyahatine ait tablolardan bunu daha iyi anlıyoruz. Gürcistan'da da böyle olmuştur. Daha milâttan önce payitaht şehri olan Mtshet'de ve başka şehirlerde, Kudüs ile irtibatla olan yahudî cemaati yaşamakta idi. Gürcistan'da da ilk hristiyan yahudî muhtedileri olmuşlardı. Gürcistan'ın

hristiyanlaşması tedricî bir surette cereyan etmişti. Fakat gürcü, yunan, lâtin ve diğer kaynaklara bakılırsa, IV. asrın başında Gürcistan hristiyan kıralı ve hristiyan din ulemasına mâlik bir hristiyan devleti sayılıyordu. Sr. Mesrop'un, İsa'nın dinini Gürcistan'da yaymak hususundaki hizmetleri — böyle bir şey olmuş olsa bile — hayatını yazanların tasvir ettiği kadar büyük olamazdı. Makale sahibi sayın Kurdian'ın aşağıdaki iddiasını da, daha sertce ifade etmemek için, esassız addediyoruz. Kurdian diyor ki: "Ermenilerin gürcü edebiyatındaki paylarını da unutamayız. O edebiyat ki en parlak yıldızı Şota Rustaveli Ahaltsih ve Hertviz arasındaki küçük Rustav köyünden Aşor adında bir ermeni idi."

Görüldüğü gibi, iddiaya esas teşkil eden, büyük gürcü şairinin adı "Şota" dır. Başka istikakların da mevcut olmasına rağmen bunun ermenice bir isim olduğunu farzedelim. Fakat bu nevi isbat eder? Böyle bir isbat yoluna girilince Rustaveli başka bir ad, msl. Grigori, Aleksandr veya Nikola adını taşımış olsaydı, şüphesiz ki yunanlı sayılacaktı; David veya İoan olsa idi — yahudi; Konstantin veya Yulian olsaydı — Romalı; Taniel, Zubar veya Nodar olsaydı — Pers olacaktı ve ilh...

Rustaveli aslen Rustavi'dendir. Gürcistan'da bu adı taşıyan iki yer vardır: biri Tiflis civarında, diğeri de Ahaltsihe havalisindedir. "Rustavi" gürcüce "Ru" — vâni kanal ve "Tavi" — baş veya ioridâ mânasına gelir ki, Rustavi mahalli avnen "kanal başı" demektir. Ahaltsih'a — "Ahali", gürcüce "yeni"

¹⁰⁾ I. Cavahiyvili, "Gürcü halkının tarihi" (gürcüce), Tiflis, 1929. O. G. v. Wesendonk, "Über georgisches Heidentum", Leipzig, 1924.

ve "Tsihe" — kal'e; nitekim Ahalkalaki de Gürcüce "Ahalı" — yeni ve "Kala-ki" şehir demektir. "Hertsvisi" coğrafi adı da, Tbilisi, Kutaisi v. b. gibi gürcüce bir etimolojiye dayanmakta ve "suların kavuştuğu mahal" mânasına gelmektedir. Ahaltsihe, Meshetiya'da, ve yahut orta asırlardaki adı ile Samtshe-Saatabego'da eski bir gürcü eyaletidir. Meshetiya ahalisi gürcü kabilesi Meshlerden gelirler (Rustaveli kendi eserinde kendisini mesh diye adlandırmaktadır). Meshler, Ermenilerin tarih sahnesinde görülmesinden yüz yıllarca önce Asuri çivi yazılarında zikrediliyorlar. Rustaveli ermeni olmadığı gibi, ermeni menşeli olduğuna ihtimal vermek için küçük bir sebep bile mevcut değildir. Fakat, gürcü dilinin tanrısı olan bu şairin menşe itibarıyla ermeni olduğu farzedilse bile bundan ermeni edebiyatının gürcü edebiyatına tesiri mânası çıkarılamaz. Gürcülerin XI.—XIII. asırlarda kendilerine mahsus müstakil bir edebiyatları inkişaf etmiştir. Bu edebiyat şekil ve muhteva itibarıyla bir taraftan İran edebiyatına, diğer taraftan da Avrupa'nın Trubadur ve Minnesinger¹⁾ edebiyatına benziyordu. Rustaveli'nin gürcü edebiyatında selefleri ve halefleri vardı, Ermenilerde ise umûmiyetle sivil — şövalye edebiyatı mevcut olmamıştır. Biz, XII. asırda mevcut olmayan sivil ermeni edebiyatının Rustaveli'nin "Kaplan derisindeki yiğit" mesnevisi üzerindeki te'sirini misaller ile isbat etmesini sayın Kurdian'dan rica ediyoruz. Bir daha farzedelim ki, Rustaveli ermeni menşesinden gelmiştir. Rus mektebinde okumuş olan herkesçe malûmdur ki, Puşkin'in anası Habesistanlı İbrahim Gannibal'ın torunu idi. Moskov boyarları olan Puşkin ailesinin, şecerelerine

göre, Alman oldukları ise çok az malûmdur. Lermontov'un ecdadı Georg Lermont (Learmonteh), bir Şotlandiyalı olup XVII. asırda Rusya'ya gelmiştir. Demek ki, Puşkin ile Lermontov rus değildir. Binaenaleyh neseplerine bakarak, Alman, Habeş veya Şotlandiya edebiyatının rus edebiyatı üzerinde te'sir yaptığı iddia edilebilir.

Sayın Kurdian, saydığı diğer şahsiyetler ile beraber, ezcümle — Gürcistan'ın şeref ve iftiharını teşkil eden Tayk Kurapalat'larını da zikretmektedir. Biz hangi Kurapalat'ları kastettiğini bilmiyoruz. Eğer Kurapalatların en meşhuru ve Gürcü gölgesi Tao'nun sahibi büyük David Kurapalat'ı (ölm. 1001'de) kastediyorsa, bu adam aslı, nesli, dini ve siyasi temayülleri bakımından bir gürcü idi. Bu Kurapalat ermeni topraklarına da sahip olduğu için ermeni tarihçileri onu aynı zamanda Ermenistan'ın ve Gürcistan'ın (Iveriya) kralı addediyorlar. Gürcü tarihçileri ise David Kurapalat'ı her zaman gürcü kralı ve Tao'nun büyük Kurapalat'ı olarak tanıtır. David Kurapalat yalnız Gürcü olmakla kalmamış, aynı zamanda, bugünkü mânası ile bir gürcü vatanperveri idi. Kartli Eristava'sı (vovvodası) Ivane Maruşidze'nin siyasi plânını gerçekleştirirken o, çocuksuz olduğu için, Kartli kralı Gurgen II. nin oğlu prens Bagrat'ı evlâtlığa aldı ve bu prensin (sonraları kral Bagrat III.) bütün garbî Gürcistan'ı ihtiva eden Abhazia tahtına veraset dâvasını müdafaa etmek suretiyle Gürcistan birliğinin temelini atmış oldu. Yeri gelmişken sunu da kaydedelim ki, meşhur Hahul kilisesini yaptıran da odur.

¹⁾ Z. Avşilevili. "Vephis-tkaosani meseleleri hakkında", Paris, 1931.

Büyük Kurapalat David'in şahsiyeti, onun diğer gürcü ve ermeni prensleri ve Bizans imparatorları ile olan münasebetleri ve Tao memleketinin siyasi ve kültürel durumu ile alâkadar olanlar, Z. Avalişvili'nin nisbeten muhtasar, fakat çok dolgun eserinden¹²⁾ bütün bunlara dair malûmat elde edebilirler. Bu prensin ordu başbuğu Tornike (rahîp adı Ioan) de Gürcülerden Çor-Çaneli soyuna mensup bir Eristavi idi¹³⁾. Afon dağındaki İver manastırını yapanlardan biri olan bu başbuğ, silâhlarını da burada terketti ve bu manastırda rahip olarak öldü.

Orbeliani'ler dahi gürcü idi. Bunların nesli tarihin en kadim devirlerine kadar gider. Bu ailenin, efsanevî olduğuna şüphe olmayan şecerelerine göre, bunlar milâttan önce IV. asırda Gürcistan'a gelen asil bir çinliden neş'et etmişlerdir¹⁴⁾. N. Adonts'un tahliline göre Orbeliani'ler, Bagratî'lerle beraber, Çoruh ülkesinden neş'et etmişlerdir. Bu prens ailesinin tam soy adları Cam-Bakur Orbeliani'dir. Adonts bu soy adının ilk parçasını tahlil ederek "Cam"'ın Çoruh ülkesi'nin yerli ahalisi olan lazların asıl adları "Çan" dan geldiğini ve Cam-Bakur'un Çan-Bakur ve yahut Çan prensi manasına geleceğini iddia etmektedir. Orbeliani ailesinin Çin aslından geldiği efsanesini de Çan'a irca eden Adonts'a göre, Çoruh bölgesinden çıktıktan sonra Orbelianiler, sonraki asırlarda, Cam veya Çan kelimelerinin manasını bilmediklerinden, bu kelimenin "Çin" e benzerliğini göz önünde tutarak, kendileri için Çin'den çıktıklarına dair bir efsane uydurmuşlardır¹⁵⁾. Orbeliani ailesinin aslı hakkında Prof. M. Tsereteli şunları yazmaktadır:

"... 1. Orbeliani soy adı "İani" ekinden de anlaşıldığı veçhile, tamamıyla "Svan" cadır. Gürcistan'ın başka yerlerinde görülen ve sonları aynı ek ile biten bütün diğer soy adları da Svan menşinden gelmiştir. Svan menşinden gelmeyen soy adlarının hiç birinde bu ek mevcut değildir. 2. Orbelianilerin hakikaten Svanetia'dan neş'et etmiş olduklarını, Leçhum ve Svanetia hududunda bugün dahi mevcut olan "Orbeli" köyünün adı ile de isbat edilmektedir (kadim zamanlarda Leçhum ve Raça¹⁶⁾ Svanlar ile meskûn bulunuyordu). 3. Orta çağlarda Orbeliani Argveti (yukarı İmeretia'da) nin sahibi ve yahut Eristavat-Eristava'ları olarak görüyoruz ki, şüphesiz Leçhum ve Raça ve, belki de, Svanetia'nın kendisi de onlara ait olmuştur. Argveti de onların Katshi mülkâneleri ve Katshi manastırında hususî bir hazineleleri mevcuttu. XI. asırda gürcü kırılları güney-doğu Gürcistan'da onlara geniş bir arazi vermişlerdi ve burada onların makarrı ve istinat noktaları Klde-Kari kalesi idi¹⁷⁾. Orbelianiler kırıllara bir kaç defa ayaklanmış ve geniş arazilerine dayanarak kırıllar ile mücadele etmişlerdir. Fakat kırıllar onları mağlup edip arazilerini de ellerinden alınca, onlar, Katshi mülkânelerinin kendilerine verilmesini rica eder ve kırıllar da bu ricayı kabul

¹²⁾ Z. Avalichvili, "La succession du Curapalate David D'Iberie, Dynaste de Tao". "Byzantion", cilt VIII, fas. 1, Bruxelles, 1933.

¹³⁾ Eristavi kelimesi gürcüce voyvod veya prens manasına gelir.

¹⁴⁾ M. Brosset, "Additions et éclaircissements a l'hist. d. G."

¹⁵⁾ H. Adonts, "Justinian zamanında Ermenistan tarihi".

¹⁶⁾ Leçhum ve Raça, Batı Gürcistan bölgeleridir.

¹⁷⁾ Klde-Kari — gürcüce "klde" — kaya ve "kari" kapıdır.

ederlerdi. Orbelianilerden biri nerede ölürse ölsün, cenazesi Katshi'deki aile haziresine naklolunurdu. 4. Onların Çanlardan ve yahut Tao-Klarcetia'dan neş'et ettikleri iddiası hiç bir esasa dayanmaz. Bagrattit'ler hakikaten oradan neş'et etmiş ve ilk defa olarak orada göründükleri doğru ise de, Orbeliani'ler orada hiç bir zaman görünmemiştir. Cam-Bakur İani bir unvan olup memleketi salibi manasına gelir ve bunun Orbeliani ailesinin menşei ile hiç bir münasebeti yoktur. . . .¹⁸⁾

Sayın Kurdian'a, ermeni tarihçisinin "Çan" ları ile gürcü tarihçisinin "Svan" ları arasından birini intihap etmesini rica ediyorum.

Bu ailenin en maruf mümessillerinden Liparit I., Liparit II., Ioane Orbeliani (prens Demna'nın kayın pederi), Saba-Sulhan Orbeliani ve daha sonraları Vahtany ve Grigori Orbeliani gürcülerin temayüz etmiş siyaset adamları, kumandan, edip ve şairleri idiler. Bu soydan biri, Stefanos Orbelian ermeni tarihçisi olmuştur. Tamar'ın babası Georgi III., tarafından şehzade Demna kıyamının bastırılması üzerine kıyamın asıl rehberi bulunan Orbelianilerden bir kol Gürcistan'dan çıkarak Grigorian'lığı kabul etmiş ve ermenileşmişlerdir ki, Stefanos Orbelian da bu kola mensuptur.

Orbeliani'lerden bahsederken şunu da kaydedelim ki sonları "İani" eki ile biten gürcü soy adlarını gören ermeniler çok zaman, gürcüleşmiş ermeniler ile karşı karşıya geldiklerini zannederler. Yukarıda M. Tsereteli'nin de söylediği gibi bu ekler Svan menşeli gürcü adlarına hasır. Meselâ: Dadeşkeliani, Kipiani, Asatiani, İoseliani, Kuraspetiani, Hveduliani ve bu şekilde niha-

yetlenen daha yüzlerce başka soy adları menşei itibariyle gürcü-svan'lara ve yahut Svanetia'dan çıkmış olan ailelere mahsustur. Ermenice "ean" eki ile svanca "İani" eki arasında hiç bir münasebet yoktur.

Gürcü devletine büyük hizmetleri görülmüş veya menşei itibariyle ermeni olan şahsiyet ve aileler arasında, sayın Kurdian, Mhargdzeli'leri de zikretmektedir. Yukarıda kaydedilenler arasında, sayın Kurdian'ın iddialarına yarayacak yegâne misal de budur. Fakat, ne yazık ki burada da iddianın isbatı kolay değildir. XIII. asır ermeni tarihçisi Kirakos'a göre Sargis (Mhargdzeli)'in oğulları olan Zakaria ve Ivane kürt olup Babirakan-İela'dan neşet etmişlerdir Aynı devir ermeni müverrihlerinden Büyük Vardan, bu ailenin kürt aslından gelme keyfiyetini teyit ederek bu mesele üzerinde daha etraflı bir surette durmaktadır. Kraliçe Tamar'ın zamanını tasvir eden XII.—XIII. asır gürcü tarihçileri Mhargdzeli'lerin, İran kralı Artakserks I. — Longimanus (uzun kollu) dan geldikleri hakkındaki rivayeti naklederler. Delilleri itimada şayan olan gürcü araştırmacılarından Sargis Kakabadze'ye göre Mhargdzeli'ler X. asırda Ermenistan'a gidip orada Grigorianlığı kabul eden kadim gürcü kabilesi Toreli'lerden gelmişlerdir¹⁹⁾.

İşte henüz aydınlanmamış tarihî teferruata dayanarak sansasyonel bir neticeye varmanın tehlikesi bundan ibarettir. Şüphe götürmeyen bir cihet şudur ki, gürcü kırıllarına sadakatle itaat ederken Mhargdzeli ailesi, gürcü dev-

¹⁸⁾ Prof. Tsereteli'nin makale sahibine yazdığı mektuptan.

¹⁹⁾ S. Kakabadze'nin "Kaplan derisindeki yiğit" eserinde önsözü.

lerine hakikaten muazzam hizmetlerde bulunmuş ve Gürcü milletin'in sonsuz sevgisini kazanmışlardır²⁰). Aynı zamanda ortodoksluğa geçmiş olan Mhargrdzeli Ioanna hariç olmak üzere, bunların hepsi ermeni Sanain manastırı ile başka kiliselerine büyük teberrularda bulunan mutaassıp grigoryan olup Kilikya ermeni kırılları ile ve oradaki ruhaniler ile dinî v. s. mevzularda mekâtibede bulunuyorlardı.

Sunu da kaydedelim ki, Mhargrdzeli taşıdıkları ve o sayede mârûf oldukları soy adı kendi çağdaşları ermeni tarihçilerinin meçhulüdür. "Mhargrdzeli" tabiri gürcüce omuz veya kol mânasına gelen "Mhari" ve uzun ve yahut devamlı demek olan "Grdzeli" kelimelerinin terkiibinden teşekkül etmiştir.

Karşılarında Gürcistan'ın düşmanları titreyen, yabancı kırıllar ile müsavi surette muhaberede bulunan ve Roma panası ile doğrudan doğruya yazışan kadim Mhargrdzeli ailesinin haleflerine rus hâkimiyeti devrinde bile knyaz Argutinski-Dolgoruki adını taşımalarına "müsaade" edilmişti. Bazı kavnaklara göre, gürcü knyazları Pavlensvili ailesi, ortodoksluğa intisap eden Mhargrdzeli Ioanna'dan gelmektedirler. Biz sayın Kurdian ile münakasa niyetinde olmuş olsaydık, yukarıda adı geçen V. asır ermeni tarihçisi Koriun'un aslen gürcü olduğunu isbata yaravacak deliller zikredebilirdik. Muhtelif tarih kaynaklarında bâzı Naharar'ların²¹) neslen gürcü (Kartvel) olduğunu isbat edecek malûmat vardır.

Fakat, ilmî hiç bir değeri olmayan bu gibi münakaşalar ile uğraşmaya değer mi? Biz, bir kaç maruf ermeni şahsiyet veya kabilelerinin gürcülerden neş'et etmiş olduklarını isbata muvaffak olur-

sak, bundan gürcü milletine ne fayda ve ne de zarar gelmez; bununla da Gürcülerin Ermeniler üzerinde siyasi veya kültürel nüfuz ve tesirleri olup olmadığı asla ispat edilmiş olmaz. Bu gibi delillerden siyasi sermaye temin edip bir milletin diğer millet üzerindeki faikiyetini ve yahut bir milletin diğer üzerindeki nüfuzunu ispata kalkışmak doğru olamaz.

Ermeniler ve Gürcüler, çoktan teşekkül etmiş iki millettir ve bizce kendisini gürcü hisseden herkes gürcü, ermeni hisseden de ermenidir. İki komşu millet arasında birinden ötekine geçen ayrı ayrı şahsiyetler ve yahut aileler her zaman mevcut olmuştur. Alelade bir misal olmak üzere, bir çok almanın fransız soy adı taşıdığını ve, aksine olarak, bir çok fransızın da alman soy adını taşımakta olduklarını zikredebiliriz.

Ermeniler ile Gürcüler, bolşevizm kışkacı içinde mevcudiyetlerini devam ettirmek için ağır mücadele yürüten iki millettir. Manevî ve maddî mirasın kabintılarını birbirinin elinden kapmak değil, asırlar boyunca teessüs eden millî temellerine karşı mütekabil hürmet esası üzerine, millî sîmalarını korumak yolunda birleşmek için çalışmaları icap eder.

Sayın Kurdian, gürcü mimarisinin ermeni mimarisine kuvvetle bağlı olduğu hakkındaki iddiasını, anlaşılan, Viyanalı âlim I. Strzygowski'nin "Ermeni mimarisi ve Avrupa" adlı meşhur

²⁰)I. Cavahişvili, "Gürcü halkının tarihi", böl. 2.

²¹) Naharar, kadim ermeni voyvotları veya prensleridir.

eserine isnat ettirmektedir ²²⁾. I. Strzygowski 'den evvel kimse bu şekilde bir fikir beyan etmemiştir. Sonraları ileri sürülen fikirlerde de I. Strzygowski 'ye dayanılmıştır.

I. Strzygowski iki ciltlik büyük eserinde ermeni mimarisine dair çok değerli malûmat toplamış ve bu mimarinin aksamını büyük bir sevgi ile tasvir eylemiştir. Maalesef bu eserin gürcü tarihine ve san'atına taallûk eden bazı yerleri Gürcistan 'ın mazarisini bilenleri hayrete düşürmektedir. Bu itibarla, O. G. von Wesendonk 'un gürcü mimarisini ermeni mimarisine bağlayanın kat'iyen yanlış olduğu hususundaki beyanatı I. Strzygowski 'ye bir cevap telakkî edilebilir ²³⁾.

Strzygowski ermeni mimarî örnekleri ile yan-yanâ gürcü san'at âbidelerini de tasvir ettiği halde, ekseriya bunların gürcülere ait olduğunu tasrih etmiyor. Meselâ, kadim gürcü topraklarından Tao 'daki Ban kilisesini tasvir ederken böyle hareket etmiştir. Bundan daha yüz yıl önce seyyah Karl Koch bu kiliseden bahsederken, İstanbul hariç olmak üzere, şarkta gördüğü kiliselerin en güzeli ve en yükseği olduğunu yazıyordu ²⁴⁾.

T. Kluge iddia ediyor ki, gürcü ve ermeni mimarisi inşaat şekli bakımından birbirine benzerlerse de, gürcü mimarî eserini ermenilerininkinden ilk bakışta bir abdal tefrik eder ²⁵⁾.

Strzygowski bizzat kendisi de, ermeni mimarisine üstünlük pâyesini vermekle beraber, gürcü ve ermeni mimarisindeki ifâde farklarına işaret ederek diyor ki:

"Ermeni yaylası, artık, Gürcistan'ın mimarî süsü karşısında geriliyor. Yük-

selmeğe mütemâyil daha hafif, büyük bir tenevü ve oynak bir tasvirkârlık arzeden orada (Gürcistan'da) ki mimariye burada (Ermenistan'da) kuvvetle ifâde edilmiş örnekler halinde sâde, kapalı bir yığın karşı koymaktadır. Şöyle ki onun kuruluşunda bir kaç azamerli volkanlar ile Landschaft'ın ruhu okunuyor" ²⁶⁾.

Strzygowski 'deki ermeni mimarî örneklerinin kronolojisi ve ermeni mimarisinin gürcü mimarisine tekaddümü hakkında da bir kaç söz eyleyelim:

1924 'de Tbilisi (Tiflis) den Ermenistan'a arkeologlardan ve san'at tarihçilerinden ibaret bir hey'et hareket etti; maruf ermeni arkeologu Meliksetbek dahi bu hey'ete dahildi. Mimarî eserler üzerindeki kitâbeleri, mimarî tarzını, arkeolojik realiteleri ve alâkalı tarihi yazmaları tetkikten sonra bu hey'et ermeni kiliselerinden hiç birinin VII. asırdan evvel yapılmadığı neticesine varmıştır. Strzygowski tarafından kadim hristiyan-ermenî mimarisinin muvaffak bir eseri olduğu ve yalnız Gürcistan mimarisi için değil, belki bütün Avrupa mimarisi için dahi bir örnek teşkil ettiği ileri sürülen kubbe inşaatı da Ermenistan'da VII. asırdan evvele gitmiyor. Halbuki, tesbit edilmiş olduğuna göre, Gürcistan'da daha VI. asrın

²²⁾ J. Strzygowski, "Die Baukunst der Armenier und Europa". Wien, 1918.

²³⁾ O. G. Wesendonk, "Archäologisches aus dem Kaukasus". Jahrbuch des deutschen archäologischen Instituts. Band XL, 1925, Heft I u. II.

²⁴⁾ Karl Koch, "Reise in pontischen Gebirge". Weimar, 1846.

²⁵⁾ Theodor Kluge, "Versuch einer systematischen Darstellung der alt-georgischen (grusinischen) Kirchenbauten, Berlin, 1918.

²⁶⁾ J. Strzygowski, "Die Baukunst der Armenier und Europa". Band I, Wien, 1918, P. 346.

ikinci yarısında kubbe inşaatı mevcut idi ²⁷⁾.

Gürcü devletinin Ermeni devletinden daha hayatiyetli olduğunu kaydettikten sonra, sayın Kurdian şöyle devam ediyor:

"Lâkin kültür ve iktisadiyat bahis konusu olunca iş değişiyor. Ermenilerin san'at, iktisadiyat ve kültür sahasında inkâr edilmeyen dehâ ve teşebbüslerinden Gürcistan çok fayda temin etmiştir."

Sayın Kurdian'ın bu sözlerinden Ermenilerin Gürcüler üzerinde millî ve yahut ırkî faikiyetine bir nevî itimat veya inanç sezilmektedir. Bu gibi mutalâaları başka ermeni kaynaklarında ve Ermenilerin bu mutalâalarını tenkitsiz kabul eden Avrupa müelliflerinde de rastlıyoruz. Bu münasebetle gayri ihtiyarî olarak eski bir anektot hatıra geliyor: meşhur gürcü edibi ve siyaset adamı İlyâ Çavçavadze'nin anası aslen ermeni idi. Bu kadın çok şefkatli ve tahsile sahipti. Kendisinin de mükemmel bir surette bildiği gürcüceyi oğluna öğretene odur ve oğluna gürcü yazısına karşı aşkı daha küçüklükten o aşıladı. Bir gün bir toplantıda milliyetçe ermeni olan bir arkadaşı Çavçavadze'ye dedi ki: "bilirmisin İlyâ, sen, anan ermeni olduğu için zekisin". Çavçavadze gülerek ona şöyle cevap verdi: "Azizim, o halde bir şeyi anlıyamıyorum, seninki anan da ermeni, babanı da ermenidir, neden zeki olarak tanınmıyorsun?"

Sayın Kurdian devam ederek diyor ki: Tsomaia Gürcistan hakkındaki makalesinde, Gürcistan'ın siyasi, kültürel ve sair sahalarında ermenilerin malik bulundukları "arslan payını" zikretmeyi maalesef unutupyor. Gürcü dev-

letin en parlak devrinde gürcülerin ermeniler ile işbirliğine ve alelûmum o devirde Kafkasyalı diğer komşuları ile olan münasebetlerine gürcü muharriri tarafından yer ayrılmadığına biz de teessüs ediyoruz. Fakat, bu işbirliğini isbat için hakikî vaziyeti tahrif eden delillere müracaat etmek suretiyle, sayın Kurdian bizzat mevcut işbirliğini karaltmıştır. Aynı zamanda gürcülerin ermenilere yapmış oldukları aşağıdaki büyük ve reel hizmetleri bizzat kendisi de unutmuştur:

1043—1044 ve 1064 yıllarında, tarihi talihin ters gitmesi üzerine, Kafkasya'daki son ermeni devletleri düştü. Gürcüler ise, silâh gücü ile mi, "çeviklik" (flexible) (râbir Kurdian'ındır) sayesinde mi ve yahut müsait coğrafi durumlarının yardımı ile mi, devlet hayatlarını XIX. asrın başlarına kadar, yani 750 yıl daha devam ettirmeğe muvaffak oldular. Bu müddet zarfında bir çok binlerce ermeni yavaş yavaş Gürcistan'a hicret etti ve burada ikinci vatan buldular. Bu hicret kurucu David II. 'in bütün kiralığı devrinde daha çok kuvvetlendi ve müstakil Gürcü devletinin ve yahut gürcü devletlerinin son günlerine kadar devam etti.

Zamanında ermeni tarihçileri gürcü kiralıklarının haklarını teslim ettiler. Meselâ Büyük Vardan ve Erdes'li Makfey diyorlar ki, ahalinin kendi iddiası üzerine kiral David 1123 de Ermenistan'ın kadim payitahtı Ani'ye girdiği zaman halk mutaktan bir bayram yaptı ve kiral David bu hareketi ile Ani'yi, "60 yıllık esaretten" kurtardı. Aynı David hakkında Matfey şunları yazıyor:

²⁷⁾ O. G. Wesendonk, "Archäologisches aus dem Kaukasus", Jahrbuch des deutschen archäologischen Instituts, Band XL, 1925, Heft I u. II.

"O, dindar, âdil, fâdil ve mukaddes bir kiralı, ermenilere karşı merhamet-kâr ve vefâdar idi. Ermeni milletininki bakiyesi onun etrafında toplanmıştı; o, ermeniler için Gürcistan'da bir şehir yaptırdı ve bu şehirde bir kaç kilise ve manastır inşa ederek şehre Gora adını verdi"²⁸⁾.

Ermenilere karşı bu gibi iyi alâkayı en son gürcü kralı Iraklı II. ve Georgi XII. ye kadar bütün gürcü kırılları göstermişlerdi. Ermeniler Gürcistan'da tam müsavi haklara mâlik olup, kendilerine mahsus kiliseleri, ruhânîleri, kilise mektepleri v. s. vardı. Millî ve dinî farklara bakmayarak, bütün devlet memuriyetleri onlara açıktı. Millî ve dinî taassup gürcülerden uzaktı. Gerçekten ermenileri devletin yüksek makamlarında da görüyoruz. Müstakil gürcü devletin tarihinde ermeni ekalliyeti üzerinde baskı yapıldığını gösterecek, az çok dikkate değer, bir vak'a bilmiyoruz. Gürcülerin ermenilere gösterdiği kardeşçe alâkadan daha iyisini başka milletlerin tarihinde görmüyoruz.

Ermeniler Gürcistan'ın kültür hayatına da iştirak ederlerdi: Biz gürcüce yazmış (gerçi Rustaveli değil) ermeni muharrirleri de biliyoruz. Meselâ "Şahnavaziani"²⁹⁾ mesnevisini yazmış olan Peşangi Bertkadze ve yahut diğer adı ile Paşvbertkişvili aslen ermeni idi. "Şahnavaziani" İranlıların Şahnavaz dedikleri kiral Vahtang V. 'in (1658—1675) hayat ve faaliyetine ithaf edilmiştir. Meşhur tiflisli Aşuk (Aşık)³⁰⁾ Sayat-Nova dahi ermeni idi. Babası Halepten gelme bir ermeni, anası Tiflisli bir ermeni kızı idi. Asıl adı Arutun olan Sayat-Nova gürcüce, ermenice ve azerice yazardı. Bir müddet "Gürcistan'ın ruhu ve kalbi"³¹⁾ diye tavsif ettiği

Iraklı II, nin saray hanendesi olmuştu.

Ermeniler de, gürcüler gibi, esas itibariyle zürrâ idiler. Topraktan ayrıldıktan sonra yabancı ülkelerde zanaat ve ticaretle iştigale başladılar. Gürcistan'daki ermenilerin ekserisi ise ziraatle uğraşmakta devam etti. Doğu Gürcistan'da bir kaç ermeni köylü ailesinin bulunmadığı bir köy hemen hemen yok gibi idi. Gürcü şehirlerinde zanaat ve ticaret ile meşgul olan ermeniler Gürcistan ahalisinin en zengin kısmını teşkil ediyorlardı. Gürcistan'daki ermenilerin bir çoğu ortodoksluğu kabul ederek ve yahut, Grigoryan olarak kalmakla beraber, gürcüleşiyorlardı.

Millî ekalliyetlerin tarihinden malumdur ki, bu ekalliyetlerin ekseriyet teşkil eden milletle karışması daha ziyade baskının mevcut olmadığı yerlerde mümkün oluyor. Ekalliyetler üzerinde yapılan her hangi bir baskı onun uzaklaşmasına ve tecerrüt etmesine sebep oluyor.

Sayın Kurdian ermeni-gürcü münâsebetleri sahasında mükemmel bir eserin mevcut olmadığına teessüf ediyor ki, bunda bir dereceye kadar haklıdır. Fakat o, yeni gürcü tarihçiliğini bilseydi bir çok gürcü âliminin bu sahada cidiyetle ne kadar çalıştıklarına kanaat getirmiş olacaktı. Tbilisi üniversitesinin müessislerinden Prof. I. Cavahişvili, bütün hayatını, Gürcistan'a taallûk eden bütün dillerdeki tarihî vesikaların tetkikine hasretmiştir. Tarihî ermeni eser-

²⁸⁾ M. Brosset'ye göre: "Additions et éclaircissements à l'Histoire de la Georgie". St. Petersburg, 1851. P. 230.

²⁹⁾ K. Kekelidze, "Gürcü edebiyat tarihi", Tbilisi, 1924.

³⁰⁾ Aşık — halk şairi.

³¹⁾ A. Baramidze, S. Radiani, V. Jgenti, "Gürcü edebiyatının tarihi", Moskova, 1952.

lerini en iyi bilenlerden olan bu profesör, büyük bir tarafsızlıkla bu eserleri tenkit gözü ile tetkik ve ehemmiyetine göre takdir etmiştir. Onun ciltler teşkil eden eserinde dar sövenizm yoktur.

Fâdıl bir âlim olan Zurab Avalişvili hakkında da aynı şeyleri söyleyebiliriz. Birisi yukarıda bahsi geçen büyük David Kurapalat hakkında, diğeri de çok âlimâne yazılmış "haçlı seferleri devrinde" ³²⁾ adlı iki eserinde yeri geldikçe ermeni-gürcü münasebetlerini bahis konusu yapmakta, bu münasebetleri tarafsız olarak tenvir etmekte ve ermenilere karşı beslediği sempatiyi saklamamaktadır. Ermeni-gürcü münasebetlerine gösterilen bu gibi alâkalara dair daha bir çok misaller zikredebilirdik.

Gerek eski ve gerekse yeni gürcü tarih yazarları ve diğer âlimler ermenilerin Gürcistan'a yaptıkları hizmetleri saklamamış ve ihmal etmemişlerdir. Bu

gibi hizmetler hakikaten vâki olmuşsa her zaman kaydedilmiştir.

Ta eski zamanlarda gürcülerin yalnız ermeniler ile değil, belki bütün Kafkasya milletleri ile dostça bir münasebet kurmak istediklerini müşahade edebiliriz. Orta çağlarda Gürcü devletinin muvaffakiyeti ve gelişmesinin başlıca sebeplerinden biri o devirdeki gürcü kırıllarının gürcü milletinin emelleri ile komşu Kafkasya milletlerinin menfaatlerini nazarı itibara alıp te'lif edebilmelerinden ibarettir. Daha 1885 'de gürcü tarihçisi D. Bakradze yazıyordu ki: kiral David II. nin hükümet sürmeğe başladığı zamandan kraliçe Tamar'ın ölümüne kadar Gürcü devleti, Kafkasya milletlerinin federatif ittifakını hatırlatmaktadır ³³⁾.

³²⁾ Z. Avalişvili, "Haçlı seferleri devrinde", Paris, 1929.

³³⁾ D. Bakradze, Gürcü vâlihtî Vahuş'un Gürcü tarihi tefsirlerinden (gürcüce). Tbilisi, 1885.

Berianın sukutu hakkında

Yazan: G. Tokayev

Hususî muhabirimiz, Sovyet mareşali Berianın sukutu ve firarı hakkında çıkarılan rivayetlerle ilgili olarak, bir çok meselelerin izahı için, tanınmış Sovyetler Birliği işleri mütehassısı G. Tokayev'e müracaat etmiş bulunmaktadır. Her hangi bir yanlışlığa meydan vermemek için mümessilimizin tertip ettiği sualleri ve aldığı cevapları aynen neşrediyoruz. **Yazı Kurulu**

Sual: Berianın komplo hazırlığı gerçekten mevcut miydi? Ona isnat edilen suçlar doğru mudur?

Cevap: Umumiyet itibarile, istisnasız bütün Kremlin oligarşisi, milletlerarası ve iç komplo ve cinayetlerin timsali idi, timsalidir ve timsali olacaktır. Bu mânada Beria da, profesyonel bürokrat Malenkov, büyük sandalyacı Molotov, iptidâî Hruşçov ve mürteci emperyalist-militarist Bulganin gibi bir komplocu ve mücrimdir. Fakat hususî olarak Beria ele alınacak olursa, "Beria komplosu" diye bir şey yoktur. Bilâkis bahis konusu komplonun Beria ve taraftarlarına karşı vukubulduğunu kabul etmek için ortada bir çok sebepler vardır.

Sual: Stalinin tabii bir ölümle öldüğüne inanıyor musunuz?

Cevap: Hayır. Hiç bir zaman ve kat'iyen hayır. Jül Sezar'la Stalinin ölümleri arasındaki fark, birisinin derhal ikincisinin ise bir kaç gün sonra ölmesindedir.

Sual: Stalinin ölümüyle Berianın su-kutu arasında bir münasebet var mıdır?

Cevap: Doğrudan doğruya ve açıkça belli olan bir münasebet vardır. Bu, aynı hâdisenin neticesidir? Onların her ikisi de aynı inhisarcı-devlet hâkimi-yeti mücadelesinin kurbanlarıdır.

Sual: Stalinin ölümüyle Berianın su-kutunun, Rus millî-şovenist emperyalizmi ve umumiyet itibarile Sovyetler Birliği milletler meselesi ile bir ilgisi var mı?

Cevap: Beriaya, 1937 yılında suçlan-dırılarak kurşuna dizilen Enukidze, Me-telev, Şeboldayev, Orahelaşvili, Golo-det, Gay ve başkalarına isnat edilen suçların aynı isnat edilmektedir. Maale-sef size bu hususta henüz kat'î cevap veremeyeceğim. Fakat size temin edebilirim ki, bu fevkalâde mühim mesele-nin geniş bir şekilde aydınlanması için yakında vakit bulacağım. Yalnız bir şey açık ve kat'îdir: sözde "burjuva-milli-yetçilere", "infiratçılara" ve "istiklâlcilere" karşı mücadele, Kremlinin devlet ve parti politikasının alfa'sı ve omega'sı olmuştur.

Sual: Berianın Batıya iltica ettiğine dair çıkarılan haberleri nasıl izah edebilirsiniz?

Cevap: Bu, Kruglov-Malenkov ofisi-nin gayet itina ile hazırladığı bir pro-vokasyondur ve Buharin - Krestinski meselesiyle ilgili olarak 1938 yılı baş-larında yapılan prowokasyonun aynıdır. Bu provokasyon, dünyanın yakında

öğreneceği dramatik safhalar ile dolu-dur.

Sual: "Beria komplosunu" "Tuha-gevskinin komplosuyla" mukayese et-mek mümkün müdür?

Cevap: Zahirten evet, dahilen hayır. Eğer itibarî olarak "komplo" kelimesi kullanılacak olursa, Tuhaçevski'nin gru-punda bahis konusu olan şey bir oli-garşinin başka bir oligarşi ile değiştiril-mesi idi. Beriada ise, başta devlet ve hâ-kimiyetin millî strüktür sahasında ol-mak üzere, Sovyet anayasasının gerçekte tatbiki idi. Başka türlü söyleyecek olursak, her iki "komplo" da demo-kratik değildi. Biz bunların her ikisin-den de mufassal olarak hususî bir yazı-da bahsedeceğiz. Fakat bunların ara-sında bir benzerlik vardır: Tuhaçevs-ki'yi ele veren profesyonel alçak, Gviş-cardini'nin kabiliyetli talebeesi, döne-kler döneği Radek idi. Beria'ya ise, Kruglov ve ... (diğer isimleri şimdilik kaydetmemenizi rica ederim) tipindeki mankafa hâkimiyet düşkünleri, kaba tethişçiler ve emperyalist şovenistler ihanet ettiler.

Sual: Berianın Sovyetler Birliği yeni millî marşı projesini imzalamadığı doğru mu? Mesele nedir?

Cevap: Tamamile doğrudur. Beriaya göre, 1 Ocak 1944 de yürürlüğe giren Sovyetler Birliği yeni millî marşının projesi anayasanın ilgili maddeleriyle büyük bir tezat teşkil etmekte idi. Fakat bu, Berianın tevkifi sebeplerinin ancak bir tanesi olup, mühimlerinden de olmadığını ihtar etmek isterim. Halihazırda Berianın işi tahkikat sahasındadır ve daha bir çok sebeplerin meydana çıkacağı mahkeme hazırlığı yapılmaktadır. Bu mahkemede bilhassa sözde "burjuva-milliyetçiler" yargılanacaklar-

dır. Bu manada bu dava, Buharin-Krestinski-Hocayev-Grinko ve diğerlerinin yargılandığı üçüncü büyük Moskova mahkemesine benzeyecektir. Kulisler arkasında ise bu dava, tamamiye Enukidze-Metelev-Şeboldayev davasını canlandırıcaktır.

Sual: Netice itibarile Kremlinde kim galebe çalmıştır?

Cevap: Galebe çalanlar, SSCB halklarının hainleri, aksi-inkılâpçı dönemlerin sefil döküntüleri kaba hâkimiyet düşkünü emperyalistlerdir.

Sual: Bütün dünya matbuatı "malenkovçuların nihâî zaferinden" bahsetmektedir. Buna inanıyor musunuz?

Cevap: "Nihâî zafer"de nedir? Kaç ay, kaç yıl devam edecektir? Malenkovla Hruşçovun nihâî zaferinden bahsetmek gülünçtür? Netice çıkarmakta acele etmeyiniz. Bahis konusu olan daha akıllı ve daha kurnaz kuvvetlerdir. Malenkov, bu hâdisede, başkalarının ellerinde ancak karışık bir silâhtır. "Bütün dünya matbuatının" dedikleri ise

beni ilgilendirmez. Aynı matbuat yakın zamanlara kadar "Berianın nihâî zaferinden" bahsediyordu. Fakat zaman, kendi tashihatını yapmış bulunuyor. Aynı şey Malenkovla da olacaktır.

Sual: Berianın Ukrayna ve Kafkasya meselesinde yandığı söylenebilir mi?

Cevap: Berianın, Ukrayna, Kafkasya, Orta Asya, "Halk demokrasileri" ve umumiyetle milletler meselesinde ve daha az olmamak şartıyla köylü meselesinde "yandığı" söylenebilir. Malenkovla Hruşçovun nutukları Berianın tevkifi sebebinin ipridaî bayağılaştırılmasından ibarettir.

Sual: Sovyetler Birliğinin iç ve milletlerarası durumu kısaca nasıl karakterize edilebilir?

Cevap: Bunun için basit ve açık bir formül vardır: SSCB muvakkat ve nisbî bir istikrar devrine girmiştir; başka tabirle: Sovyet inhisarcı devlet emperyalizmi önümüzdeki iki üç yıl içinde muvakkat ve nisbî bir istikrar safhasında bulunacaktır.

Beria Kafkasya için ne yaptı?

Yazan: M. B. Mehmetzade

Kızıl Rus imparatorluğunun kızıl çarı ve ikinci Müthiş Ivan'ı Stalinin kapı kullarından ve emirberlerinden olup, efendisinin ölümüyle mevcudiyetine lüzum kalmayan Lavrenti Beria'nın, kendisinden çok bahsolunduğu bu günlerde, Kafkasyaya dair bazı yazılarını hatırlıyoruz. Kendi anayurdu Kafkasyanın mühim bir kısmının (Azerbaycan, Gürcüstan ve Ermenistanın) başında durduğu zamana ait ve bu memleketin millî mukavemetini balta-

layan bu yazılar, gerçi Berianın kaleminden çıkmış sayılamaz. Fakat, Krem-linde yazılıp tanzim edilen ve Rus emperyalizminin bir ifade ve tezahürünü teşkil eden bu yazılar Beria tarafından imza edilmiştir. Binaenaleyh, bu yazılardaki siyasî görüş ve kanlı icraatın mesuliyeti de, şimdi vatanperver gibi gösterilmeğe çalışılan Beria'ya aittir.

1936 yılında, Sovyetler Birliği için bugün dahi cari bulunan "anayasa" projesi hazırlanmıştı. Maveray-i Kafka-

sya Sovyet Federasyonunun da ilga ve Rusyaya ilhakını göz önünde tutan bu "anayasanın" metni haziran 1936 tarihli Sovyet gazetelerinde aynıyle dercolumuştu. Proje metninin çıktığı 12 Haziran 1936 tarihli "Pravda" gazetesiyse 15 Haziran 1936 tarihli "Zarya Vostoka" gazetesinin aynı nüshalarında Beria'nın da "Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği ve Maveray-i Kafkasya Federasyonu" başlıklı bir yazısı intişar etmişti. Yazının aynı güne ve aynı gazetenin aynı nüshasına yetiştirilmiş olması, bunun önceden hazırlanmış olduğunu göstermekten başka, bu karara muhalefet edecek olanlara bir tehdit teşkil ettiğinde de şüphe bırakmıyordu. Beria bu yazısında, Maveray-i Kafkasya Federasyonunun ilgasını "Komünist partisinin ana siyasetiyle milliyet siyasetinin bir muvaffakiyeti" telakkî ediyordu ve, yeni bir felsefe yumurtlayarak, bu dağılma ve parçalanmayı, "diyalektik gelişmenin mantikî bir neticesi" addediyordu. Beria'ya göre:

"a) Emekçi kitleleriyle kızıl (rus) ordunun işbirliği sayesinde, 1920—21 yıllarında, Azerbaycan, Gürcüstan ve Ermenistanda Sovyet rejimi kuruldu.

b) Bu Sovyet Cumhuriyetleri, "Müsavat", "Menşevik" ve "Daşnak" partilerinden dağılmış ve geri bir ekonomi almışlardı.

c) Müsavatçılar, Menşevikler ve Daşnaklar Sovyet hükûmetine karşı aktif bir mücadele yürütüyor ve millî taassubu tahrik ediyorlardı."

Beria'ya göre:

"İşte Maveray-i Kafkasya Federasyonu böyle bir şerait altında kurulmuştu."

Halbuki şimdi, yâni on beş yıl sonra:

a) Sovyet hükûmeti Maveray-i Kafkasya cumhuriyetlerinde kuvvetli bir endüstri yaratmış: Azerbaycanda petrol istihsali artmış, Gürcüstanda magnezium, kömür ve başka maden istihsali yükselmiş ve Ermenistanda bakır ve kimya müesseseleri kurulmuştur. Köy iktisadiyatının yüzde 80 nispeti kollektifleştirilmiş, Azerbaycanda pamuk, Gürcüstanda teknik nebat ziraatına büyük ehemmiyet verilmiştir.

b. Maveray-i Kafkasya Federasyonu kurulduktan sonra Boleşevikler, ihtilâl aleyhdarı Müsavat, Menşevik ve Daşnak partileriyle kapitalist sınıfının son bakiyelerini ortadan kaldırmış ve tamamilen imha etmiştir.

c. Bolşevik partisinin sosyalizm kuruluşundaki bu zaferi ve köylerde kollektif ziraat sisteminin yerleşmesi, Müsavat, Menşevik ve Daşnak partilerinin faaliyetlerine yarayan zemini yok etmiştir."

"İşte, bütün büyük muvaffakiyetler, Maveray-i Kafkasya Federasyonunun ilgası için lâzım gelen şartları hazırlamış bulunuyor."

O zaman, yâni Beria'nın makalesi yazıldığı tarihte yazdığım bir yazıda ona şöyle bir sual tevcih etmiştim:

"Peki, bütün bu muvaffakiyetler Federasyonun parçalanmasını icap ettiriyorsa, Sovyetler Birliği Federasyonu neden parçalanmıyor? Halbuki muvaffakiyet telâkki edilen aynı icraat orada daha sıkı bir merkeziyet ihtiyacını kuvvetlendirmiştir."

Biz bu sorumuza cevap beklerken Beria'nın 19 Ağustos 1936 tarihli "Pravda" da, bütün yukarıdaki iddialarını cerheden, ikinci bir yazısı intişar etti. Beria bu yazısında Azerbaycanda Mü-

savatçıların, Gürcüstanda Menşeviklerin ve Ermenistanda Daşnakların faaliyet halinde olduklarından, hatta Azerbaycan, Gürcüstan ve Ermenistan komünistlerinin de yukarıda adları geçen milliyetçi ve istiklâlcî partilerin nüfuzuna kapılmış olduklarından bahsediyordu. Ve bu "nüfuz" meselesinin Azerbaycanla Ermenistanda kendini daha kuvvetle gösterdiğine işaret eden Beria, aynen şunları yazıyordu:

"Maveray-i Kafkasyada millî örf, adet ve an'ane münasebetleri bu güne kadar kuvvetini muhafaza etmektedir. Ermeni ve Azerbaycan komünistleri mahallî milliyetçilerle aynı millete mensup bulunduklarını unutuyorlar. Hatta parti rehberliği (yâni Moskova) bu milliyetçilerle amansız mücadeleyi emrederken bile, Azerî ve Ermeni komünistleri Türk veya Ermeni olduklarını unutuyorlar... Bu durumdan istifade eden milliyetçiler, Kafkasya milletleri arasındaki Stalin dostluğunu sarsmağa çalışıyorlar."

O zaman, yine Beria'ya, "hani, milliyetçiler imha edilmişti?" diye yine cevapsız kalan bir soru sormuştuk.

Bolşeviklerin, istiklâli Lenin tarafından resmen tanınmış olan "Şimalî-Kafkasya Cumhuriyetini" işgal altına aldıktan sonra, ilk önce "Dağıstan" ve "Dağlı" cumhuriyetleri halinde ikiye parçaladıkları ve, bu faaliyetlerine devam ederek, "Dağlı Cumhuriyeti" ni de kabile teşkilâtına göre müteaddir "muhtar eyaletlere" avırdıkları ve teker teker Rusvaya bağladıkları bir zamanda, Cenubî Kafkasyada "Maveray-i Kafkasya Sovyet Federasyonu" kururlarken, "coğrafi, tarihî ve iktisadî vahdetin bu birliği icabettirdiği"nden bahsettikleri halde hakikatte an'anevî Rus

emperyalizmini tahakkuk ettiriyorlardı.

Kafkasya cumhuriyetleri harple ve silâhla kızıl rus ordusu tarafından, cehren istilâ edilmişti ve Sovyet rejimi buraya kızılordunun süngüleri üzerinde getirilmişti. Kızıl istilâyı elde silâh olarak karşılayan Kafkasya milletlerinden hiç biri Sovyet Rusyaya kendi arzusu ile boyun eğmemiştir. Böyle bir şerait altında kurulan "Sovyet cumhuriyetleri" Moskovaca bile müstakil birer devlet telâkki edilmiş ve kendileriyle ayrı ayrı muahede akdetmek zaruretinde kalmıştı. Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcüstan Sovyet cumhuriyetleri "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti" tarafından da birer müstakil devlet olarak tanınmış ve bu devletler arasında diplomatik mümessiller teati edilmişti. Moskovada olduğu gibi Bakû, Tiflis ve Erivanda da birer Türkiye sefiri bulunuyordu. Azerbaycan ile Gürcüstanın da Ankarada birer sefirleri vardı. Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti, Çiçerinin riyaset ettiği Sovyet Rusya murahhas heyeti ile beraber, maruf Cenova (Genova) konferansına müstakil bir devlet gibi iştirak etmişti.

Maveray-i Kafkasya Sovyet Federasyonu bu duruma bir son koymak ve Kafkasya Cumhuriyetlerini de Şimalî Kafkasya gibi, Rusyanın bir vilâyeti haline getirmek maksadiyle kurulmuştu. İşte Maveray-i Kafkasya Federasyonu kurulurken, Kafkasya komünistlerinin de, milliyetçiler gibi bu teşebbüse karşı cephe almaları, Moskovanın bu emperyalist emelini sezmiş olduklarından ileri gelmekte idi. Bu meseleye temas eden Beria, birinci yazısında diyordu ki:

"Azebaycanda "Müsavat", Gürcüstanda "Menşevik" ve Ermenistanda

"Daşnak" partilerini imha etmek için Maveray-i Kafkasya Cumhuriyetlerinin birleşmesine ihtiyaç olduğunu bir çok komünistler de takdir edemiyorlardı. Bu sebeple, Maveray-i Kafkasya Federasyonunu kuvvetlendirmek için bu milliyetçi temayüllü komünistlerle ciddi mücadele icap ediyordu. Milliyetçi temayüllü komünistler anlamıyorlardı ki, Maveray-i Kafkasyada Sovyet rejimini (oku: Rus hâkimiyetini) tutup yaşatabilmek için Federasyon yapmağa lüzum vardır. Maveray-i Kafkasya Cumhuriyetlerinde Sovyet rejimini tutup yaşatabilmek için mücadele etmenin birinci derece ehemmiyeti haiz olduğunu kavramayan milliyetçi temayüllü komünistler, Azerbaycan Müsavatçılarının, Gürcü Menşeviklerinin ve Ermeni Daşnaklarının pozisyonuna geçiyorlardı."

Beria birden bire tenakuza düşmüş olduğunu ve Federasyonu ilga etmekle milliyetçi komünistlerin pozisyonuna geçtiğini fark ederek hemen ilâve ediyor ki:

— "Evet, onlar (yâni milliyetçi temayüllü komünistler) şimdi sevinecekler. Fakat bu 15 yılın boş geçtiğini zannediyorlar."

Ve "15 yıllık Federasyon hayatının" boş geçmediğini ispat için de, ikinci yazısında, birinciye nakzette gecikmediği, delilleri sıralıyor. Bunlar arasında bir "proletarya" kadrosu meselesi de vardır. Daha Lenin zamanında, Sovyetler Birliği yeni kurulurken, yâni Sovyet Rusya bütün diğer sözde "müstakil" Sovyet cumhuriyetlerini de içine alırken ve bu Birliğe temel teşkil edecek ilk "anayasa" müzakere edilirken, Komünist partisinin 12 nci kurultayında söz alan Stalin, "Milletlerin hukukî

müsavatına" işaret etmiş, bütün Cumhuriyetlerde proletarya hâkimiyetinin mevcudiyeti bu Birliği icabettiren sebeplerin başında gelir, demişti. Fakat, Stalin hemen şunu da ilâve etmeyi unutmamıştı:

"Milletler arasındaki iktisadî müsavatsızlık, hukukî müsavat hakkından istifadeyi imkânsız kılıyor. Meselâ: Azerbaycan, Türkistan, Gürcüstan ve Ermenistan gibi civar cumhuriyetlerde proletarya sınıfı ya yoktur ve yahut varsa da, Ruslardan ibarettir. Bu durum, hakikî, siyasî müsavatın gerçekleştirilmesini imkânsızlaştırıyor."

Stalinin bu itirafları şunu ispat ediyor ki:

a) Proletarya sınıfı mevcut olmayan Kafkasya ve Türkistan ülkelerinde "proletarya ihtilâli" vukubulduğu ve Sovyet rejiminin de bu sayede kurulduğu hakkındaki iddialar birer kızı yalandan ibarettir.

b) Proletarya sınıfına malik bulunmayan bu ülkelerde "proletarya ihtilâli" vukubulmadığı için, buralardaki Sovyet rejimi Rus işgal kuvvetleri tarafından cebren kurulmuştur.

c) Proletaryası ya hiç yok ve yahut, varsa da, Rustan ibaret olan bu ülkelerde hâkimiyet Ruslar elinde bulunuyor.

ç) Hâkimiyet Rusların elinde bulunan bu ülkelerin müstakil olduklarından ve Sovyetler Birliğini teşkil eden milletlerle aynı müsavî haklara malik bulunduklarından bahsedilemez.

d) Hâkimiyeti Rus proletaryasının elinde bulunan ve fiilen ve hukuken müsavî haklara malik bulunmayan bu köylü memleketler birer müstemleke gibi yalnız ve ancak amansız tahakküm ve istismara maruz bulunuyorlar.

makta devam etmektedir. İşte, Kafkasyada Rus işgaline karşı mukavemetin yalnız milliyetçileri değil, belki aynı zamanda komünistleri de istilâ etmiş olması, bu sebeplerden ileri gelmektedir.

Beria'nın ikinci yazısından anlaşılıyordu ki, Kafkasyalı komünistler, yalnız Azerbaycanda Müsavatçıların, Gürcüstanda Menşeviklerin, Ermenistanda Daşnakların pozisyonuna geçmekle kalmamış, belki daha ileri giderek bu partilerden direktif bile almışlardır. Yani, Beria'nın açıkladığı vesikalara göre Kafkasyalı komünistler Maveray-i Kafkasya Federasyonunun parçalanmasına şiddetle mukavemet etmişlerdir. Ve bu da onların evvelki pozisyonlarıyla bir tezat teşkil etmez. Beria bunda bir tezat arasa da beyhudedir. Kafkasya milletleri yalnız birleşik bir cephe halinde oldukları zaman kurtuluş mücadelelerinde muvaffak olabileceklerini kanlı tecrübelerden sonra tamamilen anlamış ve bu Kafkasya tesanüdünü 1929—1933 hâdiseleri sıralarında, yani elde silâh olarak kollektif ziraate karşı mücadele ederken de göstermişlerdi. Moskovayı korkutan da bu tesanüt olmuştu. Birleşik Kafkasyanın bir tehlike teşkil ettiğini gören Moskova, parçaladığı Kafkasya milletlerini teker teker esaret altında tutabilmek için çarların sıranmış "parçala ve hükmet" usulünü tatbik etmiş ve Beria bu emperyalist siyasetin kör bir âleti olacak kadar alçalmıştı. Beria, Ermenileri Azerilere ve Gürcüleri Ermenilere karşı kıskırtmak için, bu milletler arasında tesanüdü imkânsız kılacak ve millî husumeti körükleyecek sahte vesikalar ilân ediyordu. Bu vesikalardan birinde Ermeni komünistlerinin Azerbaycandan Karabağ ve

Nahçıvanı, Gürcüstandan Ahalkaleki, Türkiyeden de Ararat, Ani, Kars ve Sürmeli (yani bugünkü Iğdır) bölgelerini koparmağa çalıştıklarını iddia etmekte idi, Halbuki bütün bu yerleri vaktile Ermenilere vaadeden bizzat Lenin ile Stalin olmuştu. Ve en mühimmi, yalnız Daşnaklara değil, bizzat Ermeni komünistlerine vaademişlerdi. Rusya Sovyet hükûmeti tarafından 30 Aralık 1917 tarihinde kabul ve Lenin ile Stalinin imza ettikleri maruf "13 sayılı dekret" ile Türkiye toprakları üzerinde büyük bir Ermenistan kurulması tasavvur ve bunun tahakkuku için Stepan Şaumyan Kafkasya fevkalâde komiseri tayin olunuyordu. Moskova Kafkasyanın istilâsını kolaylaştırmak için, Ermenistanın müzaheretini temin etmek maksadiyle, Azerbaycanın Nahçıvan, Zengezur, Karabağ ve Gence vilâyetlerini Ermenistana vaademiş ve istilâdan sonra 1. 12. 1920 tarihinde bu vaadini kısmen de yerine getirmişti. Yani Sovyet Azerbaycanı "kendi arzusu ile" Karabağ, Zengezur ve Nahçıvanı Ermenistana "hediye" ediyordu. Azerbaycan halkının şiddetli mukavemeti karşısında Moskova bu vaadini gerçekleştiremedi ise de, yine Azerbaycan Zengezur ile Gence ve Kazak vilâyetlerinin dağlık kısımlarını kaybetti. Ermenileri Türkiyeye karşı tahrik eden de Moskova idi. 1920 de. Sovyet Rusyanın hariciye komiseri Çiçerin, Türkiye hariciye vekili Bekir Sami Beye diyordu ki:

— Biz Ermenilere arazi verdik, sizin de vermeniz lâzımdır.

Ve daha ileri giderek Türkiyeyi Gürcüistan, Ermenistan, Lazistan, Trakya gibi parçalara ayırmayı tavsiye eden Çiçerin, Ermenileri tahrikte devam edi-

e) Hâkimiyeti Rus proletaryasının elinde bulunan ve merhametsiz istismara maruz tutulan bu memleketlerde rehber münevver zümreden mahrum halk tethiş, şiddet ve tahakküm altında ruslaştırma ve tehcir siyasetinin kurbanıdır.

f) Rus muhaceretine ve ruslaştırma siyasetine maruz bu esir memleketleri sağmal inek gibi birer müstemleke halinde tutmak için yerli sanayî kurulmasına mani olmak Moskovanın ana siyasetidir.

Gerçi Stalin, yukarıda bahsi geçen aynı irifraflarında "bu memleketlerde millî proletarya kadrosu yetiştirmek lâzımdır, onun için de buralarda yerli sanayî kurulmalıdır" gibi temennilerde de bulunmuştu. Fakat, otuz yıl süren saltanatı devrinde bu mesele bir temenniden ibaret olarak kaldı. Bununla beraber Beria, 15 yıl zarfında, yâni "Maveray-i Kafkasya Sovyet Federasyonunun" yaşadığı yıllarda yerli sanayinin inkişaf ettiğini ve proletarya kadrosu arttığını iddia ediyor, diyor ki:

"Azerbaycanda petrol sanayii artmış, yılda 20 milyon ton petrol istihsal ediliyor... Maveray-i Kafkasya Cumhuriyetleri ziraî bir memleket halinden sanayî memleketi haline gelmiştir. Sovyetlerden evvel 67.000 sanayî işçisi olan Maveray-i Kafkasyada şimdi 312.200 sanayî işçisi vardır."

Yalnız bu yirmi milyon ton petrolun bedelsiz olarak Rusyaya gittiğini, buna mukabil Azerbaycanın bir metelik almadığını söylemekten kaçınıyor. İşçi kadrosuna gelince: istilâdan evvel 67.000 sanayî işçisinin 44.000 i Bakû petrol sanayiine isabet ediyordu. Bunlar arasında Rusların sayısı 8.000 i geçmiyordu. 1936 da ise 312.200 sanayî iş-

çisinin 200.000 gibi mühim bir kısmı Azerbaycan sanayiine isabet ettiği halde Azerî işçisinin nispeti yüzde 25 i geçmiyor. Ve hâkimiyet yine Rusların elinde kalmakta devam ediyor. Bu sebeptendir ki, Azerbaycanda umumî nüfusun yalnız yüzde 10—12 nispetini teşkil eden Ruslar, Bakû sanayiindeki ekseriyetlerine ve Rus işgal ordusuna dayanarak, Azerbaycan Sovyet anayasasına, türkçe ile beraber rusçanın da "resmî dil" olduğunu kaydettirmişlerdir. Halbuki, Rus proletaryası ya az ve yahut hiç mevcut olmadığı için Gûrcüstan ve Ermenistan Sovyet anayasalarında rusçaya böyle bir imtiyaz verilmemiştir. Dahası var: Bakû petrol bölgesini elinde tutmağa çalışan Moskova, bu şehrin Sovyet Meclisine bir "muhariyet" mahiyetini vermiş ve Rus işçisine nispetle kahir bir ekseriyet teşkil eden Bakû vilâyeti Türk köylülerini seçim hakkından hemen hemen mahrum etmiştir. İşte Azerbaycanda "proletarya kadrosunu" arttırmak maksadiyle(?) Azerbaycanda sanayiinin inkişafı böyle bir netice vermiş bulunuyor. Bu durum Bakû civarı için olduğu kadar, Gence ve diğer bölgeler için de böyledir. Bu bölgelerde kurulan yeni istihsal ve imalât müesseselerinde, "muallim ve mütehassıs kadro" adile çalıştırılan Rus işçileri yerli işçinin üç mislini teşkil etmektedir. Yâni her üç "muallim Rus" bir Azerî "talebe" isabet etmektedir.

Yâni, Azerbaycan gibi millî proletaryası olmayan "proletarya devletinde", "millî proletarya kadrosu yetiştirmek maksadiyle" yerli sanayî kurulmuşsa da, yetişen ve artan bu proletaryanın "milliyeti" Rustan ibaret olmuştur. Ve hâkimiyet, Rus işgal ordusuna dayanan bu "proletaryanın" elinde kal-

yordu. Moskova ikinci dünya savaşından sonra da bu tahrik siyasetine devam etmiştir. O halde, Beria bütün kabahati Ermeni komünistlerine ve gûya onların direktif aldıkları milliyetçi Ermenilere ne diye yüklüyor? Beria'nın bu açıklaması, görülüyor ki sadece kızıl bir provokasyondan ibarettir. Beria, bu provokasyonu ile Kafkasya milletlerinin tesanüdünü bozmak, bu milletleri birbirlerine karşı tahrik etmek ve komşuları ile aralarını açmak suretile emperyalist Rusyanın tahakkümünü kolaylaştırmak gayesiyle hareket ediyordu.

Şimalî Kafkasyanın Karaçay, Balkar, Çeçen, İnguş ve diğerlerinden temizlenmesinde büyük ve başlıca rol oynayan tethiş makinesinin başında duran Beria, boşaltılan bu toprakların Ruslar tarafından işgal ve iskân işlerini idare etmiş bir adamdır. Yeni Sovyet atlasında bu toprakların Gürcüstana ilhak edilmiş gösterilmesi de, Kafkasya milletleri arasında husumet ve kin tohumlarını saçan bir provokasyon olduğu aşikârdır. İşte Lavrenti Beria'nın kendi anayurdu Kafkasyaya hizmetleri bunlardan ibaret olmuştur.

Esir Türk illerinin sesi

Amerika'nın Sesi Radyosunda vukubulan tensikat neticesinde Demir Perde arkasına yönetilen türlü dillerdeki yayımlarda Türk illerine hitap eden üç Türk şubesi (Azerbaycan, Türkistan, İdil-Ural Türk lehçeleri ile yapılan neşriyat) nin devamına son verilmiş olduğunu hayret ve teessürle öğrendik.

Sovyetler Birliğindeki en ufak Milletlere hitap eden yayıma bile dukunulmadan, mecmu sayısı kırk milyonu aşan muazzam bir Türk ve Müslüman Halklarına ehemmiyet vermeyen bu anlaşıl maz karardan, Bolşevizme karşı yaptıkları emsalsiz mücadelede, Birleşik Amerika'nın manevî teveccüh ve yardımına güvenen bu illerin duydukları ve duyacakları infial ve teessüre tercüman olan bizler bu fahiş hatanın bir an evel düzeltilmesini alâkadar makamların basiret ve uzağı görmelerinden bekleriz.

İki yıla yakın bir zamandan beri milyonlarla nüfusa malik Türk illerine hitap eden Amerikan Sesinin ansızın

kesilmesi Amerika'nın antikomünist mücadelede bu illere kıymet vermediği manasına gelir ki, bunu Doğudaki komünist ajanları mahirane bir surette Amerika aleyhine kullanmakta asla gecikmezler.

Azerbaycan, Türkistan, İdil-Ural illeri yürüttükleri millî istiklâl mücadelesi adına boyuna kurbanlar vermiş ve komünist istibdadına karşı durmadan savaşmış ve halâ da savaşmaktadırlar. Bu üç memleket lehçesi ile yapılan radyo yayımları Sovyetler hududu dışında bulunup aynı dille konuşan geniş halk kitleleri tarafından da duyulmakta idi. Mecmuu kırk altı milyonu bulan bu Türk-Müslüman kitlesini sovyet radyo propagandasına terketmek, bizce, Birleşik Amerika'nın liderlik ettiği Hür Dünya prestijine büyük bir darbedir.

Ankara'da Azerbaycan Kültür Derneği adına: **Resul Ünsal**.

Ankara'da Türkistanlılar Yardımlaşma Derneği adına: **Doktor Oktay**.

Istanbul'da Idil-Ural Türkleri adına:
Ayaz Ishaki Idilli.

Istanbul'da Şimalî Kafkasyalılar Kültür Derneği adına: Ömer Haydaroglu.

Istanbul'da Azerbaycan Kültürünü Tanıtma Derneği adına: Prof. A. Caferoglu.

Adana'da Türkistanlılar Yardımlaşma Derneği adına: Dr. R. Özgen.

PANKOV'DA MÜHİM TOPLANTILAR

Geçenlerde Pankov'a Kremlin'in fevkalâde elçisi olarak, "Amerikan işlerinde" mütehassıs sayılan Rudov-Negrodin isminde birisi gelmiştir. Onun gelişi, Batı devletlerinin dört dış bakanın toplanmasını teklif ettikleri tarihe tesadüf etmiştir.

Adıgeçen Rudov-Negradin ile Berlin'deki Rus elçisi Semenov halihazırda büyük falaaliyet göstermektedirler. Rudov-Negrodinin teşebbüsüyle Grottewohl hükûmeti ve bolşevizm lehîdarı parti liderlerinin iştirakile toplantılar yapılmaktadır. Bu konuşmalardan sızan haberlere göre, gûya Molotov ile Vorosilov Alman meselesinin sulh yoluyla haliline taraftar görünüyörlarmış. Halbuki Malenkov ile Hruşçov ve Amerikan işleri mütehassısı Rudov-Negrodin tamamile buna zıd bir fikirde bulunuyorlarmış. Bunlar, geçenlerde Kremlinde gizli bir toplantıda rapor veren "atom harbi mütehassısı" kızıl general Susnostroviç'in raporuna istinat ediyorlarmış. General Susnostroviç'e göre, Batı ile anlaşma ikinci derecede bir mesele olup, Batı ile müzakerelerde daha fazla uzlaşmazlık ve oyalama pozisyonunun seçilmesi gerekirmiş. Atom harbine temas eden general, düşmanın üslerini ve maneviyatını tahrip etmek için atom bombasına en fazla sahip olan tarafın harbi yüzde doksan kazanacağını söylemiş ve başka cins silâhların kullanılmasının üçüncü derecede ehemmiyeti olacağını ilâve etmiştir. General raporu-

nun sonunda şu iddiada bulunmuştur: "Biz bugün yıldırım harbi yapmak için iyi şartlara malik bulunuyoruz".

IRANDAKİ BEYAZ RUSLARIN SOVYET

AJANI OLDUKLARI ANLAŞILDI

Taharan, 2. 9. 53 (T. H. A.) — İrandan çıkarılmalarına karar verilen muhacir beyaz Ruslardan bir çoklarının, Sovyet ajanlarıyla teşriki mesai ettikleri yapılan tahkikattan ve ele geçirilen vesaikten anlaşılmıştır. Bu Ruslardan bazıları suçlarını itiraf etmişlerdir. Bu arada, bunlardan birinin yaptığı ifşaat bilhassa alâka uyandırmıştır. Filhakika, bahis konusu beyaz Rus, ihtilâli müteakip, komünist rejiminin yıkılmasına çalıştığını, fakat bilâhare, Rusyanın komünist rejimi altında muazzam bir imparatorluk haline geldiğini görünce, bu mücadeleden sarfinazar ettiğini söylemiş ve şöyle demiştir: "Moskovanın bugünkü hâkimleri, deli Petronun çizdiği ve ondan sonra gelen bütün Rus devlet adamlarının da yürüttükleri siyaseti takip etmektedirler. Rusları dünyaya hâkim kılacak bir siyaseti yürüten bir hükûmetin dahili siyaseti ne olursa olsun her Rus onu desteklemeğe mecburdur.

Gerek bu şayanı hayret ifşaatla bulunan Rusun, gerekse diğer beyaz Ruslardan bazılarının evlerinde bulunan vesaik, bunların Avrupanın muhtelif yerlerindeki muhacir Rus teşkilâtlarıyla de münasebatta bulunduklarını meydana koymuştur.